

Hylli i Dritës

Ubi Spiritus Domini, ibi libertas.

(-ll ad Cor. III, 17-)

1. Arsim, a po luftë kundra katoliqizmit në Shqypni?	Fq. 299
2. Gjendja ekonomike e Shqipërisë.	309
3. Prozodi Latine.	318
4. Disa këshilla për të mos u smurur fëmija.	320
5. Kanuni i Lekë Dukagjinit	326
6. Lajme	330
7. Bibliografi	336

Posta e jonë.

Pajtimtarëve, me urrezik qi me dalë të merzitshem, sado q! nuk dim se kush ka më arsye me u merzitë a na qi mendohe-mi me u ndëjë detyrës së randë qi i vûme vedit, a por ata qi nuk duen të paguejnë me kohë, pajtimtarëvet, po thona, jemi tuj jau drejtue edhe nji lutje, qi mos të na lân më kshitû pezull e të dif-tohen nji grimë më bujarë ndaj shtypin komtâr.

Lozanë. Dr. T. — Na ndieni per vonesë. Po u dergojmë per tash vetem nji Numer, masi kemi frigë se ndoshta nuk gji-njeni më aty. Na diftoni drejtimin e sugurtë.

Athinë. M. F. — U falena nderës per leter, do të perkuj-desemi per tëgjitha. Edhe broshuren do të jau gjëjmë e do të jau nisim per së shpejtë.

Bizë P. T. G. — Per „Hyllin“ nuk ka me këne gjâ, masi Perkohëshnja e jonë nuk e ndjekë më at rubrikë. Do t'u konde-ndojmë gjithnji me mjete tjera.

Tiranë. D. Sh. — T'a shvilluemen pûnen aq sa lypet, do t'u shkruejmë. Per tash nji herë nuk dim ç'me thënë. Shum shndet.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

HYLLI I DRITËS

Vjeta IV.

KORRIK 1923

Numri VII.

Arsim, a po luftë kundra katolikizmit në Shqypni?

I.

Druem se kemi ndrrue qymen, por jo vesin.

Diten qi Shqypnija pat fatin e bardhë, me u skapullue zgjedhet të mnishme të Turkis e me kë në njoftë zyrtarisht prej botet të gjytetnueme per Shtet i pamvarshem e pjestare e „Lidhjes s' Komeve“, në Shqyphtarve na u tfaq një problem i madh per t'a zhdrivilluëm: jeta shoqnore në Shqypni a do të zhdrivillohej mbas systemit azjatik? a po mas kulturet okcidentale t' Europës? E pse nuk mund të kuptohej, qi „Lidhja e Komeve“ do t'a ngrofte per një mot të gjatë në gjil të vet një Shtet europjan, të ndertuëm mbi ligjë e parime barbare e semibarbare zhdrivillimi i ktij problemi na tatohej me ngutsi; pse, e shkputhe prej „Lidhjetj të Komeve“, vshtirë se Shqypnija mund do të kishte gzue pamvarsin e vet politike.

Veç shka se zhdrivillimi i ktij problemi na parashtrohej me vshtirsi e pengime të mdhaja fort e, të thuesh të pashtapercyeshme; pse der sa m' njan' anë kultura okcidentale impozohej per arsye shoqnore, politike e ekonomike, m' jetren anë sistemi azjatik nuk mund do të shkulej me rraje prej Shqypnijet, mbasi ky ishte njipernjisue me besimin muhamedan te cillin e dishmon shumica e Shqyphtarve. E as nuk ishte rase me mendue per një

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

kompromis, si me thënë, parimesh; pse, tue kë në q i parimet the-melore të systemit azjatik ndryshojnë esencialisht prej atyne të kulturës okcidentale, kto nuk mund të shkrihen m' nja e as nuk perkojnë ndermjet vedit me sa nata me ditë. Prandej nuk jittë tjetër, veç se a me pranue kryekput kulturen okcidentale, ashtu si është, e me qitë poshtë systemin azjatik; a se me mbajtë ket system e me qitë poshtë kryekputë kulturen okcidentale, ashtu si është. Por në praktikë kjo punë nuk delte kurrsesi; pse, po të pranohej kultura okcidentale, do t'u shkelshin pretenzjonet, aspiracionet e konvink-cjonet e shumicës; per kundra, po të pranohej systemi azjatik, Shqypnija, si historija e eksperjenca na mson, nuk do të perpa-rote as moralisht as materjalisht, e eksistenca e sajë nuk do të mvarej m' prej ekonomijet e gjyetenijet, sikuersë e lypë natyra e e nji Shteti të gjyetenuem, por vetem mbi flatra gjithmonë të per-kulshme — si mbas eret q i frÿn — të nji politikës nderkomtare: kshtu q i ajo do të na delte kurrgi' tjetër veç se nji qifllek, per me u dhanë me ngranë, per do kohë, disa zyrtarë - meh-murve shqyptarë, e l'âmë politike, per me luejt lojnat e veta tra-gikomike diplomatt e politikâjt e huej: punë fort pak e ngush-llueshme per në. Si po shifet, zhdrivillimi i ktij problemi, në mndyrë q i të dilte per dobi të vertetë të komit, ishte nji send m' i ngatrrueshem se vetë aj neni gordjan, per të cillin na flet histo-rija e Lekës të Madh.

Do t' ishte mujtë, ndoshta, me u zhdrivillue ky problem — d'ër dik' edhë me dobi të komit — a tuj decentralizue auctorite-tin nder „k a n t o n e a u t o n o m e“, a se tuj vendos q i perfaq-suest e komit t' u dergojshin në Parlament, jo mbas proporcjonit të numrit t' elektorve, por mbas nji cifret të caktueme sa per shu-micen aq per elementat tjerë: ka 50%, per të dyja agjet. Por, tue kë në se decentralizimi është prej vedvedit nji parim disolvent, ky nuk do të perdorohet veç se mbas nji studimit të gjatë të ç'ashtjes s' onë komtare, edhë atëherë ofëm si u l'et m' a ratio. Sa per çashtjen e caktimit të numrit të perfaqesve të komit në

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLET"
SHKODER (2018)

Parlament, po të merren para sysh mentaliteti i pergjithshëm e interesët e veçanta, shifet me një herë, se kjo është një punë, që nuk realizohet ashtu lehtë, si kishte me ju dukur ndokuj.

Mbasi, pra, as mundej as duhej që ky problem t'u zhdri-villote në një mënyrë të dobishme për këdo, tjetër rrugë e mes-me nuk jithe, veç se, me dredhë, kavile, sofizme, lojë fjalësh e me hypokrizi tjera balkano-azjatiko-byzantine me një plumb në sy të „Lidhjes së Komëve“, tue veshë me formë okcidentale një mentalitet fjeshtë orjental e azjatik. Edhë Qeverija, ase më mirë me thënë, Shteti i jonë kapi këtë rrugë. E që, se m'atë herë na u dishmuem liberala, okcidentala, konstitucionala, republikanë, demokratë: me Kshillë të Nalta, me Parlamente suverena, me Qeveri të perkohshme, të pertashme, të pësditshme, me kisha e xhamija autoqefale, e der sa komi cofte ūjet, dergjet, gaze-pit, na çojshim perfaqësues të Ministrave në Romë, Londër, Paris, Atinë, Belgrad, Varsavje — po, edhe në Varsavje, e s'di se kû njeti, për me i dftue botës s'gjytetnueme, se Perendija kishte bërë mrekulli mbi në, e se na, ndoshta, gjaksë tue këndë, me prër fminë në djep: shumë kush nesh hajduta, me të vjedhë zhallogen prej opangët: fanatikë, me djegë katundin për një qymë mjekrre, për një thak brezi: analfabeta. 95%: njerz të papunë, që disshim ūjet më visare t'ona: medjë edhe begllërë, bajraktarë, agallarë, mytazima e krûnde të një despotizmi më të randë, të një tyranije më të dhunshme, të një individualizmi, ekskluzivizmi, azjatiqizmi, më të neveritshëm, ishim bërë sod volterjan, laburista, socialista, konservatorë, popullorë, perparimtarë... Shqyptarë — Shqyptarë, për me konditë që me na u lla rrogat n'ar — e se edhe dojshim distika, që as na vetë së dijshim se shka.

Na u ngrimë, u shtanguem krejt kohë shifshim një luftë këtë pantomimë të pahiejshme mbi kurriz të ngratit popull shqyptar, edhe ngelem pa zâ. Ngelem pa zâ, jo aq pse s'keshim shka me bërë, sa pse na mate uzdaja, se koha, puna, nevoja do t'i ryste gjinden, e se Shqyptarët dikur do t'u pignin, do të bijshin në mend e

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

se do të punojshin për s'mari. Nji Shtet nuk mkamet, jo, për nji javë, për nji vjetë; e duhet kohë, për me u shkmye do të meta e vese, qi me qinda vjetsh kan ndëjë tuj lshue rrâjë në shpirt të nji popullit.

Por shpnesen t'onë mâ të gjallen e kishim pshtetë sidomos m'arsim. Shpnesojshim, se, tuj u zhdrivillue me kohë e mbas nevojet e mjeteve arsimit në Shqypni, popullit do t'ju çilshin sÿt e ky dikuer do të shifte, se tjetër âsht Qeverija e tjetër Atdheu; se pamvarsija politike nuk âsht perparimi intelektual e materjal; se, shka hangri ujku, nuk e zû mâ gjarpni, e se kshtû, tue pasë kënë bâ Shqypnija, do të na u bâjshin edhe Shqyptarët. Veç se, mjerisht kjo shpnesë na la m' të thât, e në na lshoj zëmra; pse shkolla ktû nder në, mbas mendimit t'onë, në vend qi me kënë nji voter msimi e perparimi e gjytetnije, âsht tuj u bâ — si dikuer në Turkî — vegël politike, vegël prozelitizmi ase salvimi besimtar (*persecution religieuse*), kshtû qi sod për sod arsimit nder në âsht mâ fort për dam se për dobî të komit.

Ministria e Arsimit, vjetin qi shkoi, mlodh në Tiranë nji kongres msuesash, për me vû në hulli perparimin kultural t'onin, edhe perpiloj nji program, i cilli do t'ishte, si me thânë, guri themeluer i asajë kulturës okcidentale, qi zyrtarisht kishte pasë kënë proklamue në Parlament. Mjerisht, prap po thomë, ky program, sado qi veshë e qendisë me fjalë të mdhâ okcidentalizmi, jo veç nuk duel gur themeluer, mbî të cillin me u pshtetë kultura okcidentale e jona, por duel nji daltë me mâje të preftë, për me shkallmue edhe atâ pak gur, qi m'ndertesë të kulturës okcidentale pat stivue para të mikamunit të Shtetit t'onë zelli e klidesit do Shqyptarve e nierzve vullndeset të mirë.

Si dihet, kultura ndryshon prej kulturet ky ndryshim, tue kënë se kultura âsht nji produkt i shpirtit të njeri, nuk mundet me burue veç se prej ndryshimit qi mund të jetë ndermjet të mentalitetit të nji popullit e të nji populli tjetër, prej të cillvet kulturat e ndryshme kjenë ndertue. Prandej niashtû del kultura, si të

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

jët mentaliteti i popullit, qi krijon kulturen. Kuer pra të thohet, se kultura e nji popullit do perbartë e shartue m' nji popull tjetër, doemosdo duen pranue edhe parimet themelore, mbi të cillat kje trajtue mentaliteti qi e perftoj at kulturë; pse, ndryshe, prej nji shkasit të vetëm kishin me u pritë efekte natyrisht të kunderta, shka së mundet kurrresi me ndollë permbrënda çarkut të natyrës. Per ket arsye Ministrija e Arsimit, qi do t' ishte faktori mâ i parë i kulturës s' Shtetit t' onë, kuer na thotë, se do me shartue kulturen okcidentale në Shqypni, doemosdo do të pranojë edhe parimet themelore të mentalitetit okcidental; tue kë-në se, per ndryshe, të gjitha ligjë, programet e rregulloret e saja nuk do t' ishin tjetër veç se nji dredhi e nji imposturë, mbasi kultura buron prej mentalitetit. Por kjo Ministri, si edhe kongresi i sajë në Tiranë, qi, me fjalë të mdhë e shungulluese okcidentalizmit, zgodhen kulturen okcidentale si themel perparimit e gjytnijet, në Shqypni, jo veç se nuk pranuen, mu mâ teper, me nji dredhi pernjimend sektare qiten poshtë e shkelen deshtas parimet themelore, mbi të cillat kjo kulturë kje zhvillue. Kshtu qi fjalë të mdhë të tyne: „programa e Sviceres“, „programa e Francës“, „systemi modern“, „okcidental“, „fetar“, „afetar“, „moral“ etr. nuk janë kurr-gjasend tjetër, veç se fjalë, dokrra, pallavra, të pa farë kuptimit okcidental në vetvedi. E pse na nuk shkruejm per mni a kundershtim ndaj kurrnji nieri, ktu, me arsye të burueme prej vetë natyret të permbrëndshme të çashtjes, duem me i diftue konit, se programi arsimuer i ri, mbas mendimit t' onë, është mohimi a se negacioni i kulturës okcidentale, e se mbrendë, nen nji veshe okcidentalizmit, mshifet nji mentalitet fjeshtë azjatik e regresist.

II.

„Programa syntetike-analitike“ e Arsimi është mohimi i kulturës okcidentale.

Thamë se kultura buron prej mentalitetit. Duhet, pra, qi na ktu nji herë mâ para të skjyrojm per gjithsisht, si perbâhet

mentaliteti në një popull; masandej, mbi të cillat parime është zhvilluar mentaliteti okcidental, e atëherë, tue perballsue me këto parime parimet e programit shkollues, që i kje imponue, si thonë, kongresit arsimuer të Tiranës, e kongresi, neper Ministri t'Arsimit, do me ja imponue komit, — qëllan e kjan e është tuj harrue edhe shka që pasë zanë perpara, — me u vertetue, se njimend ky program është mohimi i kulturës okcidentale.

Nieri prej natyret të vet don e orvatet me këndë plotsisht i lum (perfecte beatus).

Por lumnija e plotë (perfecta beatitudo) nuk mund të kuptohet ndryshe, veç se në pronim të një së Mirës s'pamatne (Bonum infinitum). — Tue këndë se vullndeti i nierit pershtrihet në të pacaktuemt (in indefinitum), atë kurrnji send tjetër s'mund t'a vullndojë plotsisht, posë një objektit të pamatun (infinitum). E pse n'ide „e Mira e pamatne“ hënë edhe ideja „jetë“, kshtu lumnin e plotë per nieri e perban pronimi i së Mirës s'pamatne gjatë një jetë të pasosne. E Mira e pamatne s'mund të jët tjetër, veç se Zoti; pse dy të pamatun, si na rrfen Filozofija, nuk mund t'ekzistojnë një heri, e i pamatun është vetëm Zoti — Pronimi i të Mirës s'pamatne, pra, ase Zoti, është qellimi i mbramë (finis ultimus) i nierit. Tashti, tue këndë se pronimi i qellimit të mbramë permbahet në natyrë të sendit: mbasi kjo natyrë e tija kje ndertue në sye të pronimit t'atij qellimi: nieri nuk mundet mos me dashtë pronimin e ktij qellimi të mbramë, edhe të gjith veprimi i tij do të jët i drejtue ndaj lumnin e plotë — lumnin e pasosne: ndaj Zotin; pse agere, se quitur esse (mbas natyret rrjedhë veprimi). Nieri, pra, prej natyret të vet është i shtyem, me veprue në relacjon të qellimit të vet të mbramë.

Veç shka se nieri, tue lë, nuk ja behtë pernjherë në lumnin të plotë, por mbi tokë, kû vetë natyra e shtyën me jetue në shoqni të njerzve tjerë e me pordorie objektet e natyrshem të caktuem, që giunden per rreth tij. Nieri pra, posë relacjonit që ka ndaj qellimin e mbramë — Zotin, ka relacjon edhe ndaj njerzit

tjerë e ndaj objektet e caktuem. E pse si shoqnija njerzore si objektet e caktuem — tue mos me mûjtë me kënë qellimi i mbramë i nirit, janë të perrenduem pronimit të lumnis s'plotë prej anes s'tij, ky, si prej natyret është i shfëm me drejtue veprimin e vet per pronim të qellimit të vet të mbramë, është i shfëm edhe me drejtue ket veprim per pronim të qellimit të shoqnis civile e me perdorue objektet e natyrshem të caktuem vetem per at qellim, per të cillin kjenë ndertue.

Por nieri nuk mund do të mbahej gjithmonë në një relacion t'arsyeshem as ndaj të Miren e pamatne as ndaj shoqnin civile, e as nuk do të perdorote gjithmonë objektet e caktuem mbas qellimit, per të cillin kjenë ndertue, po kje q fuqit e tija nuk janë t'edukueme mbas natyret të ktyne relacioneve e të ktij perdorim. Nieri, pra, kà mât teper edhe një relacion ndaj vedvedin. Veç se kû do diejt: mbas cilles rregull nieri do t'a edukojnë vedin? Mbas mendimit t'onë, rregulla ase drejtimi, q nieri do të ndjekë n'edukatë të vedvedit, është kuptimi q aj kà per natyrë së Mirës s'pamatne, q është objekti mât i eperm i vullndetit, si edhe per natyrë të shoqnis civile e per qellim t'objekteve të dytë ase të caktuem; pse shî në ket kuptim permyllet ideja „të mirtë“ (b o n u m) e ideja „të vertetë“ (v e r u m), q janë shkaset e veprimit t'arsyeshem të nierit.

E kshtû, mbasi nder të tana relacionet, q nieri kà në ket jetë, prej vetë natyret të sendevet paraqitet një drejtim veprimit, do me thanë, se veprimi (a c t u s) i nierit dër aty është i arsyeshem e prandej i mirë, dër kû t'i mbahet ktij drejtimi. Ky drejtim, është njajo rregulla e veprimit të nierit, q i thonë „Moral“ — r e g u l a m o r u m — e q është objekti i Etikës.

Nieri me moral, pra, mbasi morali, si u ditue sypr, rrjedhë prej vetë ekzigencave të natyrshme të nierit, ndes të gjitha rasët e mnorjet identike, neper të cilla pershohet jeta, mendon, don e vepron si një herë perherë, tue kënë se është i formzuem prej atij parimit praktik mât t'eperm, q është të pronuemt e lumnis së plotë në një jetë të pasosne, ndaj të cillen lakon natyra vetë. Kjo

fuqi vullndetit në nieri, prej të cilles rrjedhë konsentanejteti i tij në veprim, quhet: **Karakter**. Karakteri, pra, ngallitë prej moralit, si na këtë e prfëm pak gjã sypri.

Por një veprim, i persrijtun vijanos, i bãhet nierit petk e i njeshet, si me thãnë, natyrës s'tij — *habitus induit naturam*: — e kshtu prej karakterit perbãhet **Mentaliteti**, i cilli per në ãsht njajo gjëje e shpirtit, në të cillen nieri nder rasë e mnorje identike don e vepron gati instikuvisht mã fort në një mndyrë se në një tjetër. E, po ndolli, qí një kolektivitet njerzish, kan trajtue karakterin mbas një parimit praktik të vetëm e të perbashktë, atëherë të gjith kta njerz kan me pasë një mentalitet të perbashktë, e nder rasë e mnorje identike kan me dashtë e me veprue si njëni tjetri, me nderlikim vetëm t'intenzitetit të vepers, i cilli mvaret jo prej vullndetit, por prej zotsis s'mendjes e fuqis fizike të njerit. Ky mentalitet ase pregatitsi (*pre disposition*) e perbashktë e do njerzve, me veprue mã fort në një mndyre se në një tjetër, quhet: **Gjytetn**. E pse jeta permbahet në veprim — *vivere, est agere* — kshtu kta njerz veprojnë, e veprojnë gjithmonë mbas atij mentalitetit të vet, per me u kapë m'lumn të plotë. Avroni i ksajë vepre quhet: **Kulturë, Perparim**.

Po të bãhet, pra, një analizë psihologike e imtueme mbi proces t'aktivitetit të nierit, të kuptuem si *individuum* e si kolektivitet, shifet kjartas, se kultura, perparimi, gjytetn, mentaliteti e karakteri i tij burrojnë prej një moralit të ndertuem mbi mã t'epërmin parim praktik, qí ãsht të prouemt e lumnis s'plotë, ase Zoti. Ktij mendimit duket se kã kënë edhe i permenduni historjograf frãnez, protestanti Fr. P. Guizot, kter në "*Cours d'histoire moderne*" (VI. Lec. V.) shkruet: "E verteta ãsht, qí të gjith zhvillimi intelektual e moraj i Europës pshtetet mbi Kishë katolike e Teologj të sajë". Tash, dihet, se Teologjja tregon mbi natyrë, të së Mirës s'pamatne ase të Zotit, mbi lumn të rrasosne, mbi relacjone, qí

nieri kà ndaj Zotin, ndaj vehten e ndaj shoqin: shí mbi njato sende, qi na, tuj nisë prej ekspënjencet, diftuem se janë temeli, mbi të cillin ndertohet mentaliteti e kultura e popujve.

Por pse, mbasi nieri është i shtýem prej natyret, me dashtë e-me u orvatë per lumnin e plotë e natyra s'mund të gabohet në qellim të vet, pse, m'atëherë, kà mentalitete të ndryshme në ket jetë? Arsyja, mbas mendimit t'onë është kjo, qi njerzit të gjith nuk kuptojnë nja per nja natyren e Zotit, edhë të gjith s'e marrin Zotin si objektin mà t'epermin të vullndetit e faktorin mà të parin të lumnis s'plotë; s'kuptojnë nja per nja natyren e shoqnis civile, e prandej s'kan nji moral të njëpernjishëm as nji edukatë të njëpernjishme. E kshutù, mbasi kta kater faktorë mentalitetit ndryshojnë në mjet vedit, rrjedhë prej vedit, qi do të ketë mentalitete të ndryshme në ket jetë.

Qe, per me folë me pak fjalë e pergjithsisht, parimet, mbi të cillat trajtohet e pshtetet mentaliteti i popujve. Të shofim, tash, si gjinden të konkretueme kto parime në mentalitet të popujve okcidental, kulturen e të cillve thotë Ministrija e Arsimit se don m'e shartue m'popull shqyptar.

Kater janë, si thamë, faktorët e parë të mentalitetit të nierit: Zoti, shoqnia civile, morali e edukata e vedvedit. Mà parë e mà dalë, tash pra, si e kuptojnë popujt okcidental natyren e Zotit? Mbas kulturet okcidentale besohet, se Zoti është nji i vetun në tri vehtje të hyjnueshme, e se ky Zot perban lumnin e plotë të nierit. Prandej Atij i përveshë në mà t'epren shkallë perkryemenije (perfection) të tana atributet, qi mund të kndellin plotsisht fuqit shpirtnore të nierit.

Në kuptim të kulturës okcidentale, shoqnia civile është bà per nieri, e jo nieri per shoqni, kshutù qi nieri është piestar Shteti jo drejt per s'drejt, por neper familje. Prandej, per popuj okcidental, Shteti është t'unjisuemt e shum familjeve e jo të shum gjytetasve. Per kës arsye Shteti mund t'apë ligjë vetëm në sýe t'intereses s'perbashkë por jo ligjë penguese lirin

e aktivitetin individual, kuer kto mos të jenë kundra intereset së perbashktë; pse, per ndryshe, nieri do t'ishte rob e jo i lirë.

Tue këndë se, mbas parimeve të kulturës okcidentale, lum-nin e plotë per nieri e perbân Zoti, e perfekcjonimi i tij në ket jetë mvaret prej nihmet uhazshe të njerzve tjerë, morali i popujve okcidental pshtetet mbi kto dy parime themelore: me dashtë Zotin mbi gjithshka tjeter; me dashtë shoqin porsl vetvehten.

Me nji Zot — shpirt të kulluet — per qellim të mbramë, e me nji moral, të themeluem mbi dashtni, merret vesht prej ve-dit, se edukata nder popuj okcidental kà per qellim zhvillimin sa mâ të plotë të fuqivet shpirtnore, e se edhë zhvillimin e fuqive fi-zike, qi ajo perman në program të vet, ja nenshtron ktij qellimit të parë, per me këndë mens sana in corpore sano (me-ndja e shndoshtë në trup të shndoshtë).

Me kto parime të gjytnis e të kulturës okcidentale të perkrahzojmë, tash, parimete „Programës syntetiko-ana-litike“ e të skjyrtojmë se dër kû kto janë „okcidentale“.

Per shka i perket Zotit, në „Programë syntetiko-analitike“ gjinden të shkrueme — f. 18 — kto fjalë: — A-rësenjsi s'e ka për barrë të bëjë nji mësim mbi naturë e cilësi të Zotit. Por ju mëson... me e treguem si gjâsendin mâ të parë, pa u — trazuem në kuptime të ndryshme fëtare — Prej ktyne fjalve duket kjartas, se Zoti, mbi të cillin do të flasë msuesi nder shkolla shqyptare, nuk âst aj Zoti i kulturës okcidentale; pse, me fjalë „me e treguem si gjasendin mâ të parë“, mund të kuptohet, po, „njinija“ e Zotit — Zoti i sy-stemit azjatik, por jo „trinija“ e Tij — Zoti i kulturës okci-dentale. Prandej „Programa“ e Minutis s'arsinit, me kto fjalë, e qet poshtë krejt mâ të naltin parim të kulturës okcidenta-le, qi âst: Nji Zot i vetem në trivëntje të hyj-nueshme — Na ktû nuk po i nomëkujë se „arësenjsi“ do të flasë mbi njini e trini të Tenzot nder shkolla shqyptare: tho-

më vetëm kta, qi, dër sa Shteti rreh lodren e okcidentalizmit, Ministrija e Arsimit, me programe të veta, i vën kazmen temelit të kulturës okcidentale.

Tue folë mbi organizim politik të Shtetit, „Programa syntetiko — analitike“ f. 19-thotë: — Shteti është shumica e qytetarvet. Mas ktiij definicionit të Shtetit — per në kjoftë se definicion ky mund të quhet kurrsesi — Shteti nuk është më një unjism familjesh, por një bashkim gjytetarësh. Tashti, Shteti, i kuptuem kso dore, më parë e më dalë të shpje në komunizm. Si dihet, Platoni n'at projektin e vet mbi një Shtet ideal pat admetue komunizmin dër m' martesë. Aristoteli thotë, se Platoni rë në ket gabim kaq të randë, per arsye qi Shtetin s'e pat marrë si një unjism familjesh, por veç si një bashkim gjytetarësh. — Ket teori të gabueme e mprojnë edhe socialistat e sodshem. — Së dytit, prej ksajë teorie rrjedhë despotizmi, tyranijë; pse në ket rasë familja, qi kà per qellim me marshtue nieren nder nevojë të tija të perditshme, nuk do t'ishte më një institucion autonom, edhe Shteti do të kishte tager me rregullue me ligjë të veta vepren, inicjativen individuale të njerit, edhe m'atëherë, kuer kto mos të jenë në kundershitim me interese të perbashkta të Shtetit, kstët qi nieri do t'ishte rob i auktoritetit sundues e jo gjytetas i lirë: si mundet me u vertetue n'organizim politik të Turkis e nder Shtete tjera të ndertueme mbas systemit azjatic — Në ket hall gjindet sod edhe Rusia bolshevike — Shifet k'ar'as, pra, se „Programa syntetiko-analitike“ e Ministris s'Arsimit me parime të veta rrenon edhe organizimin shoqnuer e politik të Shteteneve, të ndertuem mbas parimeve të kulturës okcidentale.

Vjen tash çashtja e edukatës s' njerit. Na thamë sypri, se popujt okcidental, tue mos ladhë m' anesh as edukaten e fuqive fizike, kan per qellim me edukue fuqit shpirtnore të njerit. Por qe, se shka thote mbi ket çashtje „Programa“ sypripermendur: — E rrsedimet morale qi do të zbatohen në ket mësim do të kenë

për bazë e qellim më tepër arsimin e ndjenjave të zgjimit e gjykimin e mendjes — f. 6. — Edhë qellimi i edukatës, pra, është si ky është i shprehun në program të Ministrisë s'Arimit, gjindet në një kundërshtim flagrant me qellimin, që popujt okcidental ja kanë paracaktuar edukatës.

E po morali? — Tue pasë bënë me burrë moralin e popujve okcidental prej qelimit të mbramë të njerit e prej qelimit të shoqërisë civile, e Ministria e Arimit tue i pasë qitë poshtë, si diktuar sypr, ato dyë parime, merret vesht prej vedit, se morali i ri e i përbashkët, mbas të cillit tash e mbrapa do t'edukohet komi shqypetar ndër shkollat shtetore, do të jetë i pshtetun mbi ndonjë parim tjetër, i cili, si mbas frymës e kontekstit të programit si prej bisedimeve me përpiluesit e tij kishim me thënë se është parimi i komit. E kështu tash e mbrapa, tuj u pshtetë mbi këtë parim të komit, nuk do t'u thohet më, si dër sod, zansave ndër shkollat shtetore t'ona: mos vrani, pse thotë Zoti mos me vrë: mos vidhni, pse thotë Zoti mos me vjedhë: mos vidhni parët e Shtetit, pse i bëhet dhunë e dam shoqërisë civile; por do t'u thohet kështu: mos vrani, pse Shqypetarët kanë në mni vrasen: mos vidhni, pse Shqypetarët nuk vjedhin as kanë vjedhë kurr: mos vidhni parët e Shtetit, pse Shqypetarët, tue hjekë fesin e kuq, kanë prë edhe thojt, e parët e Shtetit do t'i riejn si sytë e ballit. E kështu varg e vister me këso kopallash e dokrrash tjera. Po a përnjimend mund të ndalë kush gazin, kuer ndien se mbi ç'farë temesh Ministria e Arimit don me pshtetë moralin e një popullit të ngratë, që aq nevojë ka për bukë, msim e qetësi?!... Jo, po; kemi arsye na, kuer thomë, se „Programi sintetik - analitik“ është mohimi a se negacioni i kulturës okcidentale.

III.

Lufta e Ministrisë s'Arimit kundër Kishës e Klerit katolik të Shqipërisë.

Tash, tue pë ke njerz të panjoftun në lëmi kulturore, — mbas gjithë gjaset, edhe në at komtaren, — na çohen e me dredhi fjalësh e

pallavra shungulluese okcidentalizmi duen me na i rrokullue edhe atâ pak gur, qi na me shum mund e djersë kemi pasë stivue më themel të kulturës okcidentale, jo veç se s'mujshim me ndëjë, por as do të rrijshim harû e pa çue zânin kundra ktij atentati të perparimit t'onë komtar. Pse, edhe me zanë se âsht, shka nuk âsht, se programi shkolluer i rî i Ministris s'Arsimit mund të jët i pranueshem në ndonji pikpame tjeter, sugurue âsht, se në pikpame të parimeve të fës katolike aj program âsht krejt i dnueshem. E pse na Shqypnin nuk e kemi dishrue veç sa me ju u peshue Shqyphtarve dhetë herë buka thatë, para se me e hanger: sa per nji zhel m'shtat, e sa per me pasë ka nji mehmur m'qafë, per m'e mâjë me roga n'âr, por edhe per triumf t'idealeve t'ona, nder të cillat, pa dyshim, zên vendin e parë ideali fetar. Po; per triumf të ktij ideali të Parët t'onë kan pasë lshue arët e veta, megjet e veta e shka kan pasë vithna e pleme e gji — me t'eger e të butë, e kan dalë në mal, tue jetue — atâ edhe na — mbi rrasë të gjallë, si ato bishat e shkerbët e egera, pa kurrnji të mirë nën ket Zot. E sod me pà ke ndoshta, shî asish, qi dër dje na kan kalbë në burg, na kan dhânë shpinen e detit, na kan çue m'konop, per shkak të konvinkcioneve t'ona fetare, na dalin e me sofizme, kavile, byzantinizme e mjete tjera sektare prap se prap duen me na i vûë pengime e me i mbyllë shtiçe e gardhiçe perparimit t'idealit t'onë fetar, e me gjith kta na katolikët shqyptarë me ndëjë pazâ, do t'i shte kënë pernjimend nji faj, nji delikt i randë para ndergëgjes e historis. Prandej na redaktorët e „Hyllit të Dritës“ — e cilla perkohshme, po thomë nji herë per gjith herë, nuk âsht organ i klerit katolik të Shqypnis — i duelem per ballë ktij sektarizmi të rî levantino-okcidentel, e me artikuj në shtill të ksajë perkohshme e me botime tjera t'vûem m'ben bashkatdhetarët mbi kto kurtha të rrezikshme qi gjindja e Ministris së Arsimit ishîn tuj ngrefë kundra perparimit t'onë komtar por sidomos kundra parimeve morale të katolicizmit. Na çashtjen e treguem vetëm në pikpame të moralit e të perparimit t'onë kultural,

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

pa i rëndesh kurrkuj as drejt për s'drejt me ëmna individujsh e vehtjesh morale as me aluzjone e nenkuptime të pahijejshme. Edhë populli, pa nderlikim besimit — posë do mehmurve — na e dijtë për nderë ket punë.

Me pasë për t'u permbysë kund në ndoj burg t'errshëm një rrasë e randë, e me zënë perfundi ndoj mî a kryet e ndonji bolle të neveritshme, se ç'cingrojnë, se ç'cizin mîjtë e shkretë, e se edhe bollat ç'hidhen e ç'perpiqen e bishtin ç'e perplasën për tokë, kah s'munden me u skapullue për nën peshë t'asajë rrasë të ftoftë e të pa zëmer. Njishtë u hodhen, u perplasën, u perpoqen, cîzën, cingruen do tesha arsimore të Shqypnis nën peshë t'artikujve e të botimeve të „Hyllit të Dritës“, e shtypun krejt më maj të Historisë a ndrydhun në menjene të Logikës, Ishuen prej gojë jargun e vet të „qelbur“. — E kështu tuj u perpushë, e tuj u perdredhë, e jarg tui qitë për gojë, u plasi thamthi, edhe m'atëherë filluen me vjellë hojë hojë helmin e zëmërs, e me shterklatë më të kush „Revisten Pedagogjike“ kush at shtupë perkolshme qi quhet „Afrimi“: kû, me at pedanterinë azjatiqe, trashigue prej zotnive të vet të hershem, — e si ato fshistaret e rrugave të gjytetit, filluen me mledhë sokaqeve e latifondeve të Francës plehin e antiklerikalizmit e, plot grushtat, m'e flakrue kundra Kishës Katolike e kundra neve të „Hyllit të Dritës“. Por „hane Sham, hane Bagdat“! Kû ishim na e Kisha Katolike, kû ishin kopistat e dobët të programeve e të libelave të huej! Ishim larg njani prej tjetrit, sa Tirana prej hyllit të dritës; prandej plehi prej duerve të tyne nuk mund shterklatej kurrseesi deri nder sfera të kthjellta t'ona.

Tue i pà në të gjithë at hall e gazeo, përnymentë qyqarët, na u dhimten, edhe fort na u dhimten por mbas s'na epej me kià, qeshem për ta — për ato tesha arsimore të Shqypnis. Veç se, kah i ndiejshim ke njani a tjetri tash në „Revistë Pedagogjike“ tash në „Afrim“ blegroshin a ndonji copë të keqe të hujen në një shqype edhe më të keqe, a belbzojshin ndonji a-

forizm antiklerikal — cliché të vjetër e hanger vizash — me
thënë të drejten, edhe na u neveritshin: si naten i neverit shteg-
tarit kah ndien m'nj'an'anë ulurimet e çakajve qi lehin m'hanë, e
m'tjetren ndien se si u pergjegjen kukuvacat neper zgavrra të land-
ve të motnueme. — Po pse me ja hif ndopak ksajë pune, na nuk
e diem. Kush i kà kqyrë atà, me na folë mbi shkollë e pedagogji:
mbi kom e atdhedashtni: mbi ndergjegje e liri: se kush ja u çilë
a mbyllë syet njerzve: a është i zori a jo kleri katolik në lamë t'ar-
simit etr. etr. shka marrin vesht atà mbi kto sende: „Sutor ne
ultro crepidam!“ — shkarpaxhija të rrije nder shkarpà — kà
pasë thënë aj i moçmi. Dër sa të jët biseda mbi teneqe jibrikësh,
thupra shportash, kartuça surretensh e.. s'diem shka tjetër, qi po
thohet se është nevoja me i shtifë në program shkolluer, hajde-de!
ani se të flasin: mund të ja kënë kompentencen; por, me folë atà
mbi çashtje dijet e Filozofijet, per tamand qi e kan gabim, tue
kënë se as me diejt nuk diejn, e as, me folë mbi kto sende, hije
s'u kà. Se mà na po njifëna; jo qi është edhe historija, qi na flet
dishka mbi ket punë, e s'është nevoja qi t'a zgjasim ma teper... A-
ni atà po diejn me na msue në, se si do ndertue shkolla, se si
do edukue populli, se shka është kultura okcidentale!... Por, pse
mos të diejn, shka po i gjënë atà? a dro kan kund ndonji kulturë
të veten per të ruejt? ndoj gjithë, qi mos t'a kënë salvue ndoj he-
rë, per të pajisë? ndonji ideal të madhnueshem per të realizue?..
Kû i kan shkollët, qi kan ngrefë me inicjativë të veten? Kû i kan
veprat letrare, qi kan krijue, institutet kulturele a baminije qi kan
ndertue?... Mas Allahati nuk është, me ndreqe, me ndertue: është
me çartë, me prishë, me rrenue. E sa per kaq, le jian ayne; pse
po t'a bânë shkreti, para se t'a mendojsh. Kurr janë marie atà
me shkollë?... kush kà gzue prej sish... kë rriten shkak... Kopis-
tat e dobtë të programeve të hueja të Tiranës, puten e vet s'e
kan të lidhne me shkollë: shka po i gjënë atà pse shkolla mos të
shkojë per s'mari e mos të dalë per njimend okcidentale? Kurr-
kund, pra, s'është nevoja qi na gjatë e gjatë të çajmë kopalla me

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

ta. Prandej, dër sa kta kopista e apologista të programeve të hueja — kto „tesha arsimore“ të Shqypnis, me Histori e Filozofi në dorë, mos të na i qesin poshtë pikë per pikë shka na mbi ket çashtje kemi shkruet m'ket perkohshme a nder botime tjera, na atyne as ëmnin s'ja u zâmë në gojë, se lê mâ me hîë e me diskutue me ta sende qi atâ s'kuptojnë. Por kta nuk do me thânë, se na, tash e mâ vonë, po kje qi atâ hîën me terrteverrtue prap mâ gjatë kundra Kishës, Klerit katolik e „Hyllit të Dritës“, mos të ja u hjedhim në germaz ndonji shupë letrash, si dikuer Qerberit të terbuem ajo Sibyla amfryzje, qi,

.... horrere vīdens, jam colla colubris

Melle soporatum et medicatis frugibus offam
Objicit. (Virgilius, lib. VI.)

per me ja u zanë në gerglâc prrallat e kopallat, me të cillat janë tuj na perdhosë gjûhen e literatyren.

Por pse njani a tjetri asish, qi nuk i mendojnë punët si na — sidomos kuer të jenë një besimit tjetër — të çohen e neper fletore a perkohshme të shkruajn kundra mendimeve t'ona, na nuk trazohëmi kurrfare. Na vetë, po, n' artikull t'onë editorjal të Majit të k. v. kemi lypë prej kundershtarve të Kishës katolike, qi t'a hjekin masken e të diftohen per shka janë; e per ket qellim — me do kondita t'arsyeshme — u kemi lanë në dispozicion dhetë faqe, numër per numer, të perkohshmes s'onë, mbasi tash per tash nuk mund do të kishin per dore, ndoshta, një perkohshme tjetër, per me tregue çashtje kulturele e shkencore. Pse jo? secilli është i lirë, me diftue mendimin e vet. Pse të kemi kundershtim mendimesh nder çashtje kulturele e shkencore, nuk do me thânë, se personalisht do të jemë anmiq ndërmjet edit. V. Ç shka? nuk mund të barim kurr e kurr, qi Ministrija e Arsimit, në një botim zyrtar të Qeveris s'onë e qi popull e man me gjak të vet, të çohet e t'i qesë luftë Kishës katolike, tue perbuzë Papët, tue perbuzë Klerin, tue poshtue parimet e institucionet e saja në një mndyrë krejt sektare e masonike, shka bâ nder Nr. 5,6,7,8, të

„Revistës Pedagogjike“ të këtij vjeti: e nuk e barim ket
punë jo pse mundet a s' mundet me pasë arsye perkolshmja zyrtare
nder pohime të veta, por pse kjo punë është antikonstitucio-
nale, antikontrare e një shpërdorim auctoriteti prej anës s'ajë Mi-
nistrije.

Statuti suguron lirë e ndergjegjes për të gjithë gjytetast
shqyptarë. Më tepër ligja mbi komunitete fetare thotë se të tana
fët e besimet e Shqypnis janë të respektueme e se mist e ç' do
kleri gzojnë të drejtat civile e politike, si të gjithë gjytetast tjerë
shqyptarë. Si mundet, pra, me u bartë, që Ministrija e Arsimit
t'apë me botue m'një rivistë zyrtare të Shtetit të fyeme kso dore
ndaj Kishen katolike: Vështirsija vjen prej të peshu-
mes historike të rrolit të fevet dhe, veçanerisht, prej kishës katolike
që dhe qendron një organizmë politike... Parija e klerit katolik
këmbëmbësorë gjithnjë që të çilen s'yt e njerësve...
klerit është perpjekun të ndalojë gjithnjë përhapjen e mendimeve
shkencore... Pazotsija e tmerrshme e klerit katolik në lëmë t'arsimit
Syllabus, kohen e Papës (Piut) IX. i ka hudhun më të pëgjashmin
mallkim shkencës, qytetimit, liberalizmit modern... Kleri katolik i
Shkodërs që është mësues të mbushë jashtë kufit kohen e nxanësve me
hipotetike dhe fante majë të thata e të errta... e
që pandeh (se qellimi i shkollave të para e të mesme) nuk
është veç se me përgatitun njerës që t'i lidhin e-
thet etër etër. E si t'i shihnin kenë pakë fjalë e të fyeme kso dore
kundra Kishës e klerit katolik, e veçanerisht kundra klerit katolik
të Shqypnis, merr e boton edhe perkthimin e një libelli kundra
Kishës katolike, të shkruem prej një franceziti e patenonë, ëmni
B. Jacob. — Shka do të thotë kjo Ministrija me pasë për të bo-
tue fletorja zyrtare e Klerit katolik të Shqypnis ndonjë komentari
mbi Koranin, të shkruem, po e zënë prej ndonjë ekspozitorit serb

a grek?.. Por më tepër Ministrija e Arsimit merrin me botue edhe kërcënime kundra katolikve të Shqipërisë. Në Nr. 5, f. 134 të përkohshmes zyrtare këndohen këto fjalë: „Pa hymë edhe në atë drejtim që të zbulojmë edhe në atë mull, që ka me **bluem** — në mos sot, mot — **në shpinë të klerit katolik** etr.“ — Thamë: „kundra katolikvet të Shqipërisë“, pse kleri e populli hënë esencialisht në kuptimin e fjalës Kisha katolike — Mbas ktyne fjalve, pra, kishim me thënë, se mullini i Qeverisë dishka është tuj blue kundra Kishës katolike e se, tash e mëbrapa, mist e klerit katolik, sado që janë gjytetas të lirë shqypetarë e i shtrohen ligjeve të Shtetit, më s'kan me këndë të sugurtë në Shqipëri, për shkak të konvinkjoneve të veta besimtare.

Na nuk jemi fmë, me hënë e me thënë prej këtij faktit sporadik se përnjëmend Qeveria shqypetare do me i qitë luftë Kishës katolike në Shqipëri, tue salvue klerin e sajë; por sugurisht mund të thomë, se personali i Ministrisë së Arsimit, s'diëm me thënë a iniciativet të vet a se i sugestjonuem prej ndonji grupit masonik të loxhes franko — turke, ka marrë m'së katolikizmin, e me programe sektare shkollash, si edhe me vepra antikonstitucionale e antikomtare kso dore, do me pengue zhvillimin e përparimin e tij në Shqipëri — Asht kot, që Ministrija e Arsimit të na thotë, se neper uniformitet të mësimit ndër shkolla, do me forcue unjisinin a se bashkimin politik komtar. Unjisiimi politik komtar ndërtohet e forcohet neper uniformitet të ligjeve me intereset e përbashkta të Shtetit, e neper uniformitet të zbatimit të ktyne ligjeve prej anet të Qeverisë, por jo neper uniformitet të veprimtimit në jetë private të gjytetasve; pse ndryshe, kishte me u dashur, që të gjithë gjytetast të punojnë një zanat, të gjithë të bëjnë një veshë, e kuletë paresh e njanit mës të peshorë me rëndësi se e tjerit: shka nuk mund të ndollë kurrkund në këto jetë, posë se në një Shtet komunist, a se në një Shtet semibabbar, ku gjatë e jeta e private janë monopol në dorë të një tyranit, e ku nuk kuptohet fjala „Atdhë“, e cilla s'do me thënë „Qeveri.“ Mjaft që Atdheu të

na vëhet m'udhë të perparimit aq sa me na sugurue mos tjetër, buken thhtë: mjaft qi sod e kurr Shqipnija mos të na bâhet „qif-lleku“ i nji kastës s'popullit mâ fort se i nji tjetres: mjaft qi financa e gjaku i komit mos të derdhen pa punë per intriga, rebeljone e antagonizme mehmurësh e bashibuzukësh, se Ministrija e Arsimit mundet me kënë e sugurtë, qi nder shkolla të kshtëna zansit kan me u edukue n'atdheadashtni fort mâ mirë, se po t'aplikojshin „Programen syntetiko-analitike“, e cilla — posë se shka thamë persypri mbi entitet të sajë — po të shikjojmë provenjencen e sajë, po të vëmë n'oroë provenjencen e disave nder perkthyesa të sajë, s'na frymson kurrnji shpnesë të mirë per gjy-tetnim e perparim të vertetë të komit.

Prandej, tue mârrë para sÿsh, se vepra e Ministris, qi kâ botue m' nji perkohshme zyrtare fjalë të fyeshme e të dhunshme kundra Kishës e klerit katolik të Shqypnis âsht antikonstitucjona-le: mbasi Statuti suguron lirën e ndergjegjes per të gjith gjy-tetast shqyptarë;

Tue mârrë para sÿsh, se në fuqi të ligjës s'komuniteteve fetare mist e klerit katolik në Shqypni gëzojnë të gjitha të drej-tat civile e politike, si bashkgjytetast tjerë shqyptarë, e se pra-ndej ndera e tyne s'mund të skreditohet me nji akt zyrtar, para se mbi pergjegjsi të tyne në konkret të kenë vendosë auktorite-tet kompetente;

Tue mârrë para sÿsh, se neper ket veper antikonstitucjo-nale të Ministris s'Arsimit mund të turbullohet keqas ndergjegja e katolikve të Shqypnis:

Dretimi i „Hyllit të Dritës“ — i sugurtë se Epi-kopati katolik i Shqypnis do t'a ketë krye detyrën e vet edhe per shka i perket ksajë çashtje — proteston energjikisht prej anes s'vet kundra Ministris s'Arsimit, qi kâ marrë me bote m' nji per-kohshme të Shtetit dhuni e të fyeme kundra Kishës e klerit katolik pergjithsisht, e veçanisht kundra klerit katolik të Shqypnis; e lypë prej Qeveris, qi, neper ato mbasa qi ajo i man per mâ të per-

dorshme, t'i bjerë në mend gjinden e asajë Ministrie, qi mund të jenë të përgjegjshem për shpërdorim auktoriteti në ket çashtje — Botimet e „Rivistës Pedagogjike“ jo veç se janë antikonsituacionale, por janë edhe krejt jashta programit të sajë: prandej, edhe prej kësajë pikpame, Drejtimi i rivistës nuk mund t'i shmarget responsabilitetit, për arsye qi artikujt i kà botue nën ëmen të vertetë a pseudonim t'auktorve — Sod për sod nuk kemi kurr-nji arsy me dyshue, se mist e Gabinetit s'do t'i apin fund klij skandali të Ministris s'Arsimit ashtu si e lypë arsyja e urtija, e kta jo vetëm në pikpamje të drejtsis e të nevojve të politikës së përmbrëndshme e të përjashtme, por edhe në shtë të njasajë burr-nije e fisknikije, qi e dën në shëj popullin shqypiar për libera-lizim e nderim të konvinkjoneve besimtare të njanitjetrit.

Kuer para ktyne dyë vjeve tji komisjon katolikësh shqyp-tarë, tuj u përshkue nëpër Jugosllavi, shkote në Genevë e a y, pa-ra „Lidhjes s' Komëve“, lypte, qi katolikët t'u shikeshin prej sundimit të Qeveris s'Tiranës, për arsy qi kristian e mu-hamedan nuk mund t'je ojshin bashkë. Episkopati katolik i Shqyp-nis, — sado qi e dite, se ktu do të vëhej në punë ligja e Turakis e se ket ligjë do t'a zbatote shi naj tyo zyrtarësh të thuesh, qi me shpërdorime auktoriteti të veta, në Turkij kishte pasë shkaktue dikuer proteksionet e turija e kapitulacionet — për-genjeshitrote fjalët e atij komisjoni, edhe deklarote, se kishte të gjith besimin në paans të Qeveris s'Tiranës. E sod nji dikasër i Qeveris s'Tiranës — Ministria e Arsimit, për arsy q'ndonji nis i klerit katolik të Shqypnis, tuj u mbajtë gjatë nën brëndaçar-kut të ligjës, — si kje deklarue mandej për zyrtarët kompotente — kà mujtë me kritikue programin si kolekt, ceket e në nji mnyë krejt të dnueshme e pa vùe n'orde aspas se Hivorija mund të persrijtet në ket jetë, i qet lufte t'ashpër ka qigizim në Shqypni.

DREJTIMI.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Gjendja ekonomike e Shqipërisë.

(Vijon prej Nr. 6. të „Hyllit“.)

Shyqyr Perëndisë.

Një shkak krenor tjetër është kënaqja jonë me pakë; me fjalë të tjera të mos pasurit e nevojësë, kjo nevojë e rrojtjesë së mirë dhe e luksit që e bën njerinë të punojë dhe të fitojë gjithënjë më tepër. Populli ynë kënaqetë me pakë, dua të them me bukë të misërtë dhe me shëllirë, dhe pa pasurë askurr no një farë turpi i bën shyqyr Perëndisë!

Brënda në truallt arbënor e thamë se ideali ynë është që të rrimë dhe të mos punojmë. Dhe kështu po që patmë kollomoqin e shkrete, mâ nukë zëmë shatë me dorë. Një mik, duke qarë, më rrëfente, se kishte siellë një Italian, në një ciftlik afër Vjosës, që t' i bëjë tiegulla prej balre; i pagonte 10 lireta ditën dhe punonte më tepër se 10 orë. Po s' gjentë dot nonjë kätundar që t' i ndihnjë, me gjithë që ishte gati t' i pagojë edhe atij dhjetë lireta ditënë. Pse? se katundari e kishte një thes me kollomoq dhe së kishte nevojë për gjë tjetër.

Dyqanët në Shqipëri.

Përtrimi dhe urrejtja e mundimit çfaqenë nga një herë më një mënyrë dinake. Me mijëra njerës në vend tënë thonë se janë tregëtarë, tyxharë. Po me të vërtet janë njerës pa punë. Hyni në dyqan të tyre; çë shihni? „Tregëtari“ ynë është shtruarë këmbëkryq, me cingar në dorë, dhe finxhan e kafesë përpara; dimërit ka një margallë dhe rreth shpuzës bën muhabbet me miq. Brënda vlefte e plaçkësë, „sermajaja“ s' kapërxën dy mexhitka — dy okë kripë, një qinët dërluem piper, tri tërkuzë, dy mendile të kuqe, katër qelqe llambe. Dhe me këto plaçkurina fiton dhjetë franga në muaj — në mos dhe në mot — po gëzjen vetëhenë, të shoqenë dhe fqinjët: jam tyxhar!

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Duhanxhitë në Elbasan.

Në Tiranë mësova se janë 487 dyqanë të tillë që t'ë mështuellësh të gjithë bashkë nukë formon dot një magazi të vërtetë. Në Elbasan, më 1913, më kishin thënë se ka 150 dyqan që shesin duhan: seicili „tregëtar“ nukë fitonte më tepër se tre grosh ditën, po ky fitim qe mjaft për „bullut“.

Ay që kërkon imazhe pitoreske gjen një lëndë të begaçme duke shkuarë përpara dyqanvet tanë: në Tiranë, nga mëhalla Vorri i Bamiit pashë një furxhë qe flinte mi tezgjah të dyqanit; në Shkodrë duhanxhi Shaqir Agaj nuk donte të prishnjë formën gjeometrike të kafshëvet të tij të ngrehura mi tezgjah, dhe refuzonte të japë duhanin e porositurë, duke thënë „s' është shegerdi këtu!“

Njerës, përtajer që të mos zënë punë me dorë çpikin një tok mjeshtëri: berber, kafexhi, kërçmar...

Një tjetër gënjeshtër — dua ta emëronj e reme konvencionale, pas Max Nordan — është fjala „irad“. Me mijëra burra dergjen dhe këmben në hua e në moskamje nga shkakut se kanë irad! Gjithë ata që kanë cifikë janë në këtë kategori, dua të them shkalla më e varfre dhe më pakë e dobishme e Shqipërisë: kâm cifik, marr irad, dhe të treqint e gjashtëdhjetë e pesë ditë të motit i shkon në selamllëk, me cingare, me kafe ose me konçinë.

Selamllëkët në Shqipëri.

Selamllëkët bëhenë fole e intrigavet, e zihjevet, e grindjevet, shumë herë dhe i trëmbullimevet. Gjer më sot asnjë zot cifiku s' e ka kupëtuarë, s' ka dashurë të kuptojë se, cifiku është një magazi që do shikuarë, do kujdesuarë; që i zot duhet t' i rrijë mi krye, duke shoquarë inteligjencën dhe aktivitetin e tij; atëherë vetëm munt të thotë, se ka të drejtë të provojë një cifik, atëherë kur e punon dhe e kujdes, sa punë qint prej pronarëvet rrinë në cifikë? Nuk e di a janë pesë për qint; të tjerët rrinë në qytet, presin „duaxhinj“ dhe „bendegjan“-t.

Në Vlorë gjithë rrojnë me madin e ullinjvet, dua të them

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARTIN BARLETI"
SHKODER (2018)

se dergjen në kafenet*) me raki deti, me kafe dhe me konçinë duke pritur të marrin më dy vjet një herë prodhimin e drurëve të plakurë. Askush nukë zë punë me dorë: mos kërkoni as ullinj të krasiturë, as të shartuarë as të plehëruarë. Drurët i kanë mbiellë stërgiyshët. Neve tani sikur na thahetë dora të vëmë një rrënjë të re, sado që çdo pëmë plakë ka më tepër se njëzet lestarë rreth rrënjësë. Edhe kështu që, Vlora e cila duhësh të ishte vëndi më i begaçmë i Shqipërisë, sot është bërë ay më i varfëri.

Pertimi siell malaria.

Disa thonë se përtimi dhe të mos punuarët e Shqipëtarvët s' është një fenomen psikologjik, po një manifestatë fiziologjike e ardhurë prej dobësis së trupit, prej malaria. Po a kemi pretenjonin që të shëndoshemi duke pirë raki deti dhe cingare? A pandehni se do të shpëtojmë nga ethetë e baltovinavet sa pa i u përveshurë punëve dhe të punojmë tokën si duhet?

Numri i shkakevet është i gjatë, munt të formojë një katalog të plotë. Po dua të zë ngoje edhe një akoma: kurbeti.

Kurbeti.

S' është vetëm varfëri e vëndit që e shtyn shqipëtarin të arratisetë në vëndë të huaj: është më tepër fryma e tij aventuriere. Kondotiere, harxhe, xhandar kanë qënë një mjeshtëri kombiare e racës sonë. Gjer më die venin trimat për një mexhitkë në muaj dhe linin eshtërat e tyre në Jemen, në Gjirit a në Mosull. Sot kemi kurbete të tjera: Rumani, Bulgari, Amerikë, Misir... dhe duke ikurë ne, vëndi na mbetetë i shkretë. Kurbeti na ka mësuarë që të neglizhojmë truallin tënë, të lemë të zërë meriman-

*) Që të kuptojë këndonjësi im që rrit demoralizojnës lozin kafenetë në Shqipëri, duhet t' i them se në Vlorë, në qytet ku në javë një herë zë një vapor i vogël ka 72 kafene! tri prej këtyne folevet e demoralizimit janë celurë këta të gjashtë muaj të fundit! Pastaj le të kuxojmë dhe të them që s' ka përparim në Shqipëri!

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIJ BARIETI"
SHKODER (2018)

ga, të mbytetë në baltë e në mushkonja. Kur kthehemi nga kurbeti më nuk e pëlqejmë Shqipërinë, se u-mësuamë në Bukuresht, në Misir, në New-Jork, dhe harojmë, s' duamë të mejtohemi se, vëndi ynë vetëm me përpjekjet tona munt të shvillohetë e të zbu-kurohetë.

Kandidat ministrë.

Nga kurbeti, për fat të keq, po na vjen dhe një e keqe tjetër: „shtrëmbimi i mentalitetit dhe i gjykimit“. Vemi në kurbet, punojmë dhe pothua se dhe fitojmë; po punojmë si një orgat, një uvrier. Kur kthehemi në Shqipëri duam të behemi ministrë, të pakën deputat. Këtë mentalitet e kam vërejturë më 1920, në Waterbury: në drekë, me disa miq, bënja fjalë për nevojën e të mësuarët një mjeshtëri, zanat të hekurit, të drurit që të jetë, dobarem për Shqipëtarët e rinj që dalin në fitim të largët. Z. H. B. më tha: — kështu na dashkini ju a? Ne të bëhemi kovaçës, dhe ju të mbeteni ministrë! Jo, or zot, jo; edhe ne duam të bëhemi ministrë! Nënë një formë shakaje kjo fjalë përmbllithte gjithë mentalitetin e Shqipëtarit, e ati mentaliteti tragjik.

Shkakët që numrueme — dhe pa dyshim e presim katalogun pa e shpërë as në mes — e kanë siellë Shqipërinë që të bëhetë, të mbetetë e shkrëtë, e pa kujdesurë, e varfrë. Janë mbushurë kafenatë me djalërinë që vdier fuqinë dhe energjin e tij në raki e në duhan.

Dëgjonj një zâ që pyet: Po ç' të bëjmë, ku ka punë në Shqipëri?

Si the, zot? ku ka punë? Po a e di që në Tiranë një lakrë shitetë tri kuronë ergjend? a e di se gjer die spinaq, kungulli dhe kastravec vinin nga Italia? a e di se në Vlorë të vraç shtatë nukë gjen një okë bajame ose gjysmë okë qelshi? a e di se në Durrës një qint ve pule blehen 70 kreta italiane; a e di...

Tregëti: kafe, sheqer.

Qahemi se tagret doganorë janë të rënda dhe e vrasin

tregëtinë: këtu prej tregëtije kuptojmë kafë dhe sheqerin, të dy shtyllat e përtimit dhe të demoralizimit, dy elementet e kafenevet dhe të selamllëkëvev*). Po akoma të pakë jan' ata që mejtohenë se nga tagrat doganore të rënda munt që të përfitojmë dhe të krijojmë industri të vëndit, të shtojmë pasurinë e vertetë të vëndit.

Sa pa vënë tarifë të rëndë importimevet, këto qënë dhjetë herë më të shumta se nga plaçkat e eksportuara; sikur të kishte ecurë ashtu puna s' di ku kishte për të arrirë ekonomija e vëndit, kështu që shtimi i tarifësë, jo vetëm na shpëtoj nga falimenti, po edhe na çel — ose duhet të na çelnjë — sytë për të punuarë. Mprojtja që na jep qeverija me tagrat e rënda që merr nga teshat e ardhura së jashtmi duhet të ngjallnjë kurajon dhe energjinë për të bërë brënda në vënt ato teshat. Mjerisht edhe këtu na del një ndalim i math, ndalimi i lindur prej shpirtit tënë që s' e do shoqërimin.

Industri e veglë.

Kështu, në këta dy vjet të fundit janë çelurë mbase dhjetë fabrika sapuni; unë di vetëm në Tiranë tri, po gjera të vogëla, munt të them të çata. S' kan' ardhur akoma pësë burra më një vënt të bëjnë një sapun si duhetë. Qaheni se dogana merr një taksë fort të rëndë prej mobillavet dhe s' dëgjojmë që të

*) Një nga smundjet e mbëdha të vëndit tënë, më e rrezikëshme se kolera dhe murtaja, është zakoni i mysafirëve. Vjet kur isha në Tiranë gjeta belanë, në krye; që më tete të mëngjesit mysafirë! Më duketë se zihëshin natën me grapat tyre dhe vinin të nxierin inatin ke unë. Nukë munt të kupë onj që bukuri gjen njeriu me të vajturë në tjetri të thotë dokra, genjeshtra, të shajë njerin dhe tjetrin, ose të bëjë intrigu.

Po ahçiu i shtëpisë, Rushit beu, pat urdhrë kategorik; dhe sa po shihte njeri i thëriste së largu. — s' është këtu, ka dalë!

Pa dyshim mysafirët nukë munt të kupëtonin se një njeri ka nevojë të punojë, të shkojë, të këndojë, të rrijë me fëmijën. Pandehin se jeta do shkuarë në tym pa një pemë, pa një fryt pozitif.

DIBLLOTEHA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

vijnë dy burra më një vënt, të përveshin llërët dhe të themelojnë një fabrikë mobillash.... Edhe që të , numronj akoma. Arrin të shtonj se në restaurantet e Tiranësë „gjyveçi“ që hamë bëhetë me zarzavade të kuti ë, me konserva, se e kanë për gjynah që të bëjnë kopsht me lakrishta.

S' kemi akoma statistikë, sadoqë po e presim më tepër se një mot mot e tëhu. Po na këtu ca shifra për importimetë në Shqipëri në muajet janar-shkurt-mars 1922: 19.574 kilogram venë, 144.673 kg. miell, 430.683 kg. oriz' 8.472 peshk të thatë... Dëgjon peshk të thatë, kur Shqipëria munt të ushqejë gjysmën e dheut me peshq të njomë. Po kush të vejë e t' i shesë? Qahemi se ta-gra qi marrim nga sheqeri është e rëndë, dhe vëndi ynë importon — në mos gënjehem — dy miliun kilogram sheqer në mot, se katundet u kanë haruarë gjer në emri i mbletavet!

Edhe ç'është rezultati? — Duke neglizhuarë vëndin, duke prishurë frymën, energjinë dhe aktivitetin në kafenetë, në selamlekët ose në baltët me mushkonja, vëndi ynë është bërë ay më i varfëri i botësë, ay që ka bydzhetin më të voglë. Studimi i statistikavet që munt të gjejë njeriu në almanach Gotta është fort mësimdhënës. Albanie 18 miliun franga ar në mot bydzhet? Jo as sa bydzheti i një magazije së madhe?

Po për fat të keq djelmerija jonë, intelektualët nukë rrijnë dhe të meditojnë mbi shkakët e vuajtjevet dhe të varfërisë — dijnë vetëm të bëjnë kritika duke lojturë tavllë, dhe thonë pse nuk kemi udhë, pse nuk kemi limanë, pse nuk kemi... Na pëlqen të rrijmë si të huej dhe të qahemi, dhe urrejm të punojmë, të participojmë, të kontribuojmë në pasunimin, në preparimin e këti vëndi.

Rakija dhe Politika e madhe.

Po puna do mundim, kur se krjoka dhe „politika e madhe“ bëhetë me një got rakì. Që të marrim pjesë në të mirën e Shtetit, në paravajtjen e Shqipërisë, duhetë që të rongojmë dhe të dërsimë me muaj dhe me vjet, të na lodhetë trûja dhe të na

zërë nyje dora; kur se tjalëtë bëhenë rreth tryezësë në tym të kafenesë.

* * *

Jo nga të huajtë po nga vetëheia.

Tani duk me qënë kështu, si mund që të kemi uzdajë nga shoqëritë e huaja, nga kapitali i huej?

A' mejtohem i një herë se Franca në vënt të saj, qeverrija vetë, merr hua me 10 për qint në mot? Duke gjeturë një interes kështu të zymtë dhe të lehtë, cili është ay „Frënk“ që të lerë rahatinë dhe të vijë në Shqipëri, po që s' fitoj dy dhe tri herë më tepër?

Kemi shpresa ne shoqërit e huaja, ne bankat e tyre? A po pandehni se ato shoqëri, ato banka do të derdhen lirat e verdha me shakull? Vëmë shpresën në një gjë shimerike dhe lëshojmë mishrin që kemi në dorë për të bredhurë pas hijes së tij?

Padyshim shoqëritë dhe bankatë do të bëhenë; po fitimi i vërtetë do të rrjedhë vetëm nga puna jonë, nga punë e bujqësisë, nga puna e industrisë së vogël, duke shtuarë burimet e të ardhuravet, me një konkurs të përbashkët të dhënë së brëndëshmi.

Puna i jep vleftë vëndit.

Duke punuar do të shtojmë pasurinë kombiare do t'i japin vleftë vëndit; dhe duke u-shtuarë pasuria e kombit do të rritetë dhe bydzheti që të kemi udhë, ura, limanë, shkolla, spitale... Këto do të jenë veprat tona, të fituara dhe të bëra me diersën e ballit tënë.

Hua! pse Qeverija s' merr hua? — Si udhëron, hua prej të huajvet, në na dhënçin bota dhe në mundshim ne që të pagojmë fajdenë. Çdo hua do të pakën dymbëdhjetë për qint në mot, pa numruarë dhe garanti që do të kërkohenë, garanti të efektive, dua të them tika në grykë të Shtetit.

Huaja dhe konsekvencat e saj.

Nuk' e di në gënjehem, po më duketë se duhetë të jemi të lumturë që s' kemi hua gjer më sot, që s' na dha njëfi hua, dhe që nukë hymë edhe ne në atë lëngatë të kartë-monedhës, të bankënotësë që janë bërë si fletë lakre në shumë vënde.

* * *

Ne dhe Shteti.

Këto që themi për njerinë, për individin, për çdo Shqipëtarë në vedi, nukë duhet të na bëjnë që të harrojmë detyrat e kësaj maqine që i thonë Qeveri, detyra të cilat munt të përmbli-dhenë në dy fjalë: administratë e mirë dhe ikonomi. Po ajo që do kujtuarë mâ shpesh është se, Qeverija nukë munt të jetë për-veç qysh të jemi ne, me ato të meta dhe me ato virtute që do të ketë çdo Shqipëtar i marrë një nga një.

Edhe seicili prej nesh ka të drejtë që të presë prej Shte-tit dhe prej Qeverisë, atë rezultat që munt të pjellë puna jonë e veçantë: në qofshim ne punëtorë, të kujdesurë, konshienlë për detyrë dhe përgjegjësi, padyshim edhe Shteti me Qeverinë do të jenë të mbarë dhe të mirë; po në shkofshim ne kohen në kafene, në selamllëke dhe përpara gotit raki, me kumâr dhe me baltë, padyshim s' kemi të drejtë që të presim gjà të mirë.

* * *

Shtatë viet!

Dua të rezumohem: Shpresa për prosperitet dhe paravaj-tje vetëm nga vetëheja jonë, nga puna jonë, punë me mundim të math dhe me durim më të gjatë akoma, punë që të bëjë kopsht këtë Shqipërinë baltoke, mos lerë pëllambë dhe të shkretë, mos lerë çip të truallit tënë pa zbukurarë.

Shpresa ne vetëheja janë dhe do ne shoqëritë që do të

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

bëjnë të huajtë. Ta dinë se pasunija nuk bie nga qielli si shakulli plot lira të arta, po del nga toka dhe kjo tokë do mihurë dhe rëmihurë, do njiturë me djersë.

Do të duamë ta kupëtojmë këtë, dhe shpejt, sa pa u-bërë mâ keq se nga ç' jemi sot?

Një mik më thoshte se duamë edhe shtatë vjet që të kupëtojmë ata të vërteta. Gjer më shtatë vjetë Shqipëria dhe Shqipëtarët do të venë çdo ditë më keq, varfëria do të shtohetë, kafenetë s' do të zbrazenë, me mijëra njerës do të presin men uriete, do të varren pas jakavet dhe mjekravet të deputetëvevet. Edhe mizera me moskamjenë do të shpierrë Shqipëtarët në hall të fundit, sa të mos kenë parë që — jo vetëm të blenë — po as të arnojnë petkatë dhe këpucët.

Si të mbarohenë të shtatë vitët dhe të ketë hequrë seicili prej nesh të zezën e ullirit, do ta kuptojmë se me kafene e me selamllëke, me cingar e kafe, me rakë e me kumar nuk i deletë. Atëherë do të psherëtimë një herë, do të lenë prëtimin dhe memurietet, dhe do të zëmë shatën, do të punojmë kopshtin dhe arën, që të nxjerim bukën dhe të munt të bleme opinga. Shata dhe bishti i parmëndësë do të na vijnë të rënda në krye, po ca nga ca do të mësohemi, do të shohim se vetëm ashtu munt të rrojmë si njerës, do të zënë të fitojmë dhe të bëhemi të pasurë; bashkë me neve dhe Shqipëria e tërë.

* * *

Po kemi shpresën të fortë. Një kombë që ka vullnet, gjak, vërtute dhe cilësi, ay popull di që të mprojë rrojtjen politike të tij, padyshim që është; dhe do jetë, i zoti që të sigurojë dhe independencën ekonomike.

Epni shëmbëllën, të dashur kendenjes, çilbi rrugen, epni hovin.

15, Maj 1923.

Lumo Skendo

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETTI"
SHKODER (2018)

Prozodí Latine.

Rregulla të pergjithta mbi shkurtsi e gjatsi
të rrokjevet.

(Perkthim prej Latinishtes)

(Vijon prej Nr. të Marcit.)

Kshítú émnat n't'paren e n'nderule t'mbráme
Të gjatë kan **E** n'marin. Mëndyra urdhnore
E t'Dytës ajo edhë del e gjatë me t'rame.
Prap nder dyrokça zgjatet kjo zanore;
Veç enklitikat **que, ne, ve** shkurtohen,
Me sylabike **pte, ce, te** skâjore.
Adverbat t' tânë, prej t'Dytes qi shkaktohen,
Tingllin nder vjerrsha e kan gjithmonë të gjatë;
Posë **Male** e **Bene**, shkurt qi n'kangë shartohen.
I t'gjatë n'marim të fjalës kè per t'a matë,
Kuer t'lëshë nën dorë e **Nisi, e Quasi, Mihi;**
Tibi, Sibi si t'duesh kè me i vizatë.
Cui, Ibi, Ubi t'shkurta a t'gjata njihi,
Sado qi shkurt mâ mîrë atò tingllojnë.
It greke n't'Pêsten t'tâna t'shkurta prihi.
O rregull s'kà; njirrokçet gjatë kumojnë,
Me Dativ e Ablativ t'dytes nderule,
Si edhë fjalët greke, qi n'ket germë mariojnë.
Mbi **Ergo** (shkas) të gjatë ti thekset ngule,
Por edhe adverbën, qi prej emrit rriedhë,
Per mbas ksajë ligje n'metë ti perkule.
Veç **Cito, Modo, Duo** shkurt duen dredhë
Me **Scio, Nescio, Imo.** Dytë fjalët t'era
Sero, Vero, s'ndjekin n'vjerrshë nji rrjedhë.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Zgjat **U**; shkurto **B, D, T** gjithasahera

E gjatë dei **C** n'marim: **Hic** rregull s'kà;

Donec del shkurt gjithmonë; **Fac, Nec** herhera.

L është e shkurtë; por **Sal, Sol, Nil** e sà

Fjalë tjera Evrejsh të gjata hinë në meter,

Si nder klasikë herë herë mundet me u pà.

Shkurtohej **M** nder vjerrshatarë të vjeter;

Por prej **Ekthlipsit** sod ajo perdihet,

Kuer t'vijë mbas sajë ndonji zanore tjeter.

N gjatë nder fjalë latine e greke shthëhet.

Shkurtohet **en** me **inis** t' shkurtë n'Gjinore;

E prap kjo ligjë mbi ato fjalë greke shthëhet,

Qi janë t'dytes nderule. Kuer n'Emnore

E mbramja rroke shkurt në vjerrshë t' tingllojë,

E shkurtë, e atëherë, del **N** edhe n'Dishmore.

An, Viden', Forsan t'shkurta ndihen n'gojë,

Si t'shkurta janë **In, Forsitan e Tamen.**

E shkurtë n'marim të fjalës **R** do t'kumojë;

Por **Far, Par, Lar e Nar** të gjatë kan t'ramen,

Me t' tana fjalët, qi kan prej sosh shestimin.

Kshtë **Cur e Fur** të gjatë e qesin **kamen;**

Veç **Cor** është mirë, qi t'shkurte t'a napë tingllimin.

Kuer Gjinorja e fjalës greke n'**eris** t'dalë,

Ajo të gjatë, (si edh' Iber,) kà kumimin.

Zgjathohet **AS.** Dishmorja greke e ndalë

Zanin në t'treten edhe Emnorja atbotë,

M'adis kuer Rasa e dytë theksë t'shkurte i fjalë.

Të gjatë Latini **Es** në vjerrshë e thotë;

Veç se Emnorja del e shkurtë në t'treten,

Kuer pershtesa e Gjinores s'ash e plotë.

Pes, Aries, Paries me ket rregull s'pshteten.

Pse, (si **Ceres**,) janë të gjata. **Es** prej **Esse**

E shumorët grek të shkurtë klasikët i gjeten.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARRIN BARLETTI"
SHKODER (2018)

Shkurt **IS** e **YS** vjerrshtari n'kangë t'i njese.
Por rasët shumore t'gjata kà me i shkruë,
Si edhë nder t'gjata **Sis** e **Glis** do t'qese.
Vis (verb e êmen) gjatë kà me tingllue,
Me **Velis**, **Nolis**, **Audis**: me Gjinoren,
Qi inis, entis, itis gjatë t'kët shtue.
Të gjatë Latint n'skâj t'fjalës **OS** e perdoren:
OS (koc) e **Compos**, **Impos** jashtë duen lanë
Persë, si asnjansat grek, shkurtojnë skâjoren.
Kshtû shkurt fjalët greke t'gjitha kè me i thânë,
N'tdyten nderule qi kalojnë latine.
Gjinoret greke t'gjitha t'shkurta janë.
Skâjoren **US** gjithmonë të shkurtë ti shtine,
Zgjato nj'rrokçat, e njat fjalë, qi shtimin
N'Gjinore e zgjatë të gjatë në meter zine.
N' Katerten êmnat t'gjatë e duen tingllimin,
Posë raset t'parë e t'pëstët në njinuer.
Lindoret n' **nutis** t'gjatë e kan marimin.
Por edhë fjala, rritë mbi **pus**, gjatë muer;
E i gjatë n'lakone e n'rasë të drejtë duel kumi
Prej fjalet greke fjala kuer u tuer;
Kshtû emni **JESUS** gjatë do kndue i lumi.

P. Gj. Fishta, O. F. M.

Disa këshilla per të mos u smurur fëmija.

N' artiklin „Vdekjet e fëmijëve janë shumë të tepra në Shqiperi — Disa këshilla per të pakësuar këto vdekje“, qi u botue në „Hyllin e Dritës“, në Mac 1922, u dhane këshillat

e duhura për këtë qellim, për memet shqipëtare. Pas këtyre këshillave në motin të parë të lindurve nuk lipset të ju epet për ushqim për veç se temblit të mëmave të tyre, edhe ky me mënyrë edhe pas rregullave që shkruan në atë artikull.

Por ngjet që mëma e veriet të mos mundëje t'a bëjë këtë detyrë të shenjtë. Shkakët munt të jenë këto:

Nëna s'ka tembel. Këjo gjë është shumë rrallë, po ngjet; si do që të jetë, nuk lipset të pandehet nga që gjini (glande mammaire) i nënës është i vogël, që ky nuk ka mjaft tembel, se shumë here, me gjithë që s'është shumë i math, ky ka mjeft tembel sa për të rritur foshnjën. Vetëm e peshuara e foshnjës pamarë gjinin, e pasi të pije mirë foshnja munt të na apë me siguri të kuptojmë në me të vërtetë a ka a s'ka gjini i nënës tembel.

Nëna i ka thithët të mledhura e kaqë të futura sa fëmija s'munt t'i zerë; e sa do që të thithin, tembli s'i hyn të voglit në gojë.

Nëna pëson, nga ndonji herë, në thithët e sajë një plagë shumë të vogël, një të plasur, një të gervishtur (crenasses, gerçures). Këjo e plasur me të thithur të vogël i sjellë nënës dhembka kaqë të mbledha e të paduruara, sa nëna s'munt t'a ushqenjë foshnjën. — Nga shkaku i këtyre të plasurave pëson nëna një të mledhur (abcès); gjini henjtet, bënet i math e i fortë, lëkura skuqet, të dhemburat janë shumë të mbledha. Këto vijnë se mikrobe hyjnë, nga plaga e vogël e thithit, më tej në gjinin e shkakëtojnë të mbledhur të qelbit (pus, abcès).

Nëna është e pamundur për sëmundje të vjetër a të re, e cila e ndalon ushqimin e foshnjës për nënës së sajë, se dëm munt t'i sjellë të voglit e jo fitim.

Pra, për këto shkakë nëna e vetë nuk munt t'i apë foshnjës gjinin të sajë për ushqim; at herë bënet?

Nga të gjitha mënyrat e ushqimit të foshnjave, që s'kan fatin e mirë t'ushqenën me temblin e nënës së tyre, më e mira, më e vlefshme nga të tjerat është ushqimi i një gruaje tjetër. Kurrë

nuk do harruar se tëmbli i bagëtime (lopë, dhë, dele, gomaricë)
nuk ka të gjitha cilësitë të tëmbilit të gruas. Prandaj, kur do herë
q'është e mundur, foshnjës që s'munt t'ushqenët me temblin e në-
nës së sajë, i do dhënë tëmbli i një gruaje tjetër.

Por, sa ndalime ka e gjetura e një gruaje që të mundëje
t'a ushqenjë, me fitim, këtë foshnjë? Këjo grua lipset të ketë të-

Heruer per nana qi rrisin fmi.

mbilin e sajë jo shumë të vjetër; do më thënë se femina e sajë të
jetë lindur n'at kohë q'u lint foshnja që do të ushqenjë. Lipset
më pastaj t'a ketë tëmbilin të mirë e të mos të ketë ndonjë sëm-
undje, se shumë sëmundje i epen të ngjellin nga gruaje q'i ep të-
mbilin e sajë. Prandaj kurdoherë për të gjetur një d'a d'o, do

pyetur mjekësi, i vetëmi qi ka kompetansen për këtë gjë.

Mirë, po kur s'mundet të gjendet dadua që lipset, at herë s'mbetet tjetër për veç se ushqimi i fëmijës me tëmbilin e një bagëtiye, me gjithë që tëmbli i këtyre s'ka të gjitha cilësitë e qumështit të gruas e me gjithë që tëmbli i bagëtiye, me të dalë n'erë, prishet shpejt, mbushet me mikrobe edhe ju bën dëm fëmijve. Vërtetë tëmbli i nënës vete nga gjini drej në gojë e në stomah të të vogël, e kësi soj s'është i prishur, s'ka mikrobe. Po s'është kështu kur i vogëli ushqenët me tëmbilin e një bagëtiye. Bagëtija milet, tëmbli mblidhet në një kus, në një poçë, pastaj zihet e më pastaj i epet të voglit. Kësi soj tuj dalë n'erë tëmbli mbushet me mikrobe, të cilat janë gjë të gjalla, po kaqë të vogla sa syri i jonë s'i shekon dot, e me të cilat era është plot. Këto mikrobe gjejnë me tëmbël një ushqim të mirë për to, e shtohen kaqë shumë, sa për gjyrmë ore benen milionë. Kësisoj tëmbli molebset, prishet e tharohet. I këtilli qumësht u sjellë të vegjëlve, pa dyshim, shumë sëmundje, e më teper diarehne e çiliminje, e cila është shumë vdekje-prurëse në mujt të parë të jetës së tyre.

Në botën e qytetëruar kanë gjetur shumë mënyra për të mos molepsurit e tëmbilit të bagëtiye e për të ushqyer me këtë të vegjlitë pa dëm të math, me sa është e mundur.

Masat që merrën për të mos molepsur tëmbilin e bagëtiye nisin që në mjetë. Para se të milet bagëtija, laet thithi i bagëtis me ujë të ngrohë e me sapun, se rrotull thithit ka shumë mikrobe; duartë t'atë që e mjetë lipset të jenë të lara e të pastra; poçeja a kusija kû mblidhet tëmbli lipset të jetë larë me ujë të valë. Me t'ardhur në shtëpi tëmbli vihet në zjar e zihet gjër sa të valonjë; e valuara lipset të mbanje 15 minuta. Më e valuarë mikrobet qe, me do e mos, ndollën në këtë tëmbël, vriten. Për këti veprim tëmbli, i mbuluar mirë, do majtur në një vent të ftohtë. Me këtë mënyrë munt, gjër më një farë nase të mbahet tëmbli nga molepsija, e munt t'i ipet foshnjës pa dëm të math.

I epet fëmijës tëmbli i bagëtiye me riberon, i cili është

një butil' e vogël thithëto re (tetine) pe kauçuku, e çpuarë me një a dy vira të vogla, nga të cilat, me të thithurë fëmija, tëmbli hynë nga biberoni në gojë e në stomak t'asajë. Biberoni si edhe thithëto reja duhet të jenë të zjera e të valuara në ujë të valë 20 minuta, para se të përdoren.

Por ka një mënyrë më të mirë e më të sigurtë nga këjo që thamë më sipër per të mos lenë mikrobe në tëmblin që do t'i epet të vogëlité. Këjo benet me sterilizatërë të Gentilit (sterilisateur Gentile) i cili është një kusì o një poçë pe metali, i math sa për të marë dy a tri okë ujë. Kapaku pe metali i puthohet mirë poçesë. Brenda në këtë poçë futen 5-6 butila të vogëla, qe mer cilado pe këtyre gjër 180 gram (60 derhem) tëmbël. Mbulimi i këtyreve është pe kauçuku. Në cilën do pe këtyre butileve shtihet 150 e jo 180 gram (50 derhem) tëmbël, pasi të jenë të lara me ujë të valë. Këto 5 a 6 butilet futën në poçen (kusinë) pe metali; po për të ndenjur në këtë e për të qënë të mbuluara me ujë nga të gjith' anët futen më parë në një plloçe pe metali e cila ka 5 a 6 verë. Në ç' do verë hyn për gjymsë një butile. Këjo plloçe, bashkë me butilet, futet në pocenë pe metali gjër në mes të kësajë, e atje qendron. Mbushet at' here, po jo plot, poçeja me ujë të ftohtë, mbulohet e vihet mi zjar. Shenohet minuta që nisë uji të valonjë; mbahet poçeja (la marmite) per mi zjar 40 minuta të tjera e pas këtyne 40 minutave hiqet nga zjari. E nzeta arriu kesi soj gjër në 100°, e tu i mbajtur butilat me tëmblin të cilat janë të rrethuara nga të gjith' anët me ujë në një të nzehtë në këtë gradë 40 a 50 minuta, ç' do gjë e gjallë, që ndodhesh në tëmbël, ka vdekur. At-here hiqet poçeja nga zjari, hiqet kapaku, nziret plloça me butilat e vinen këto në një vent të ftohtë. Me të ftohur këto butila, mbulimi (tapa) pe kauçukut vjen e puthoset në gryken e butilave, e gjë e huaj s'munt të hyjnë më në butilat. Kur të vinje koha pe të çenë tëmblin foshnjesë, ç'do butile pe këtyre bëhet një biberon: hiqet mbulimi pe kauçuku edhe në vent të këll, atë ças, vihet thithëto reja (tetine), si të jetë e

larë më parë me ujë të valë. Kësi soj i epet fëmijës të pije tëmbel, që s'ka, po thua, iç mikrobe; por me qënë që tëmbli është tani i ftohëtë, butila futet më parë në ujë të nzetë, gjër sa të mvaketë e pastaj i epet të voglit të pije.

Me anë të kësajë maqine (sterilisateur Gentile) ushqimi i fëmijëve, pra, galiter një herë për 24 orë. Thithëtoret lipset të jenë dy të pakëtenë. Njera si të përdoret laet mirë, valohet në pak ujë e lihet mbrenda në këtë ujë. Kur të vinje koha për t'i dhënë fëmijës një butile tjetër, thithëtoerja është gati edhe paster.

Me anë të kësajë maqine ushqimi i fëmijëve me tëmblin e lopës nuk ka dëme të mbëdha e nuk i prur kësaj sëmundje e më tepër diarhen e çiliminjve, e cila vjen, me do mos do, po të mos miren të gjitha masat e duhura për të mos prishur tëmblin me të cilin do t'ushqenet fëmija.

Por ka edhe tri përkujdesje të tjera që nuk duan harruar në ushqimin e fëmijëve me tëmblin e lopës. E para: tu qënë që tëmbli i lopës, ka më teprë djathëtoje (caseine) se tëmbli i gruas, nga ky shkak ju bje e rëndë fëmijëve po të ju epet tëmbli i lopës i pa trazuar me pak ujë në të tre muajt e parë të jetës së fëmijëve. Që kur lindet foshnja gjer sa të bëhet 6 javësh, do trazuar tëmbli i lopës, duke vënë në dy hise të tëmbllit një hise ujë. Që më të shtatën javë gjer sa të bënet tre muajsh tri hise tëmbël e një hise ujë. Me pastaj tëmbli i lopës munt t'i ipet i patrazuar me ujë. E dyta: tu qënë që tëmbli i lopës ka me pak sheqër se tëmbli i gruas, prandaj në ç'do butile, biberon, do shtirë një lugë e vogël me sheqer të shtypur. E treta: Tëmbli i lopës i do dhënë fëmijëve me masë, duke shtuar me të madhuar të fëmijës. Kështu ditën e parë të lindjes 12-15 derhem tëmbël i janë mjaft. Ditën e dytë munt t'i epen gjer në 50 derhem, të tretën ditë gjer me 90 derhem. Të katërtën 150 derhem. Në muajnë e parë 640 gram, në të dytin e të tretin 800 gram, e më pastaj 900-1000 gram, do me thenë 350-400 derhem.

Këto janë masat që duan marrë në ushqimin e fëmijëve, kur

BIBLIOTEKA PUBLIKE
MARIN BARLETI
SHKODER (2018)

këta s'kan fatin e mirë të kenë ushqimin e tyre nga nëna e vetë.

Me të mbajtur këto porosirera, këto këshilla, këta fëmijë munt të rriten me tëmbilin e lopës pa ndonje rrezik të math.

Dr. Emtea.

Kanûni i Lekë Dukagjinit.

(Shkruen A. Shtjefni K. Gjeçov, O. F. M.)

— Rishtypja e e perkëthyemja në gjûhë të hueja janë të ndalueme fare. —

(Kqyr Numrin e Qershorit Vjetë IV, fq. 276).

KRYE NJIZET E I GJASHTË.

Gjaku e gjinija, vëllaznimi e kumbarija në Kanû të Maleve.

Nye i I.

Gjaku e gjinija e breza Shqyptarësh.

§. 1091. Vargu i brezave të gjakut e të gjinis, von në të pasosun per Shqypтарin e maleve.

§. 1092. Mbahet vëlla e fis me të gjith ata që të parët e ti janë dà heret a vonë.

§. 1093. Katerqind zjarmesh me u dà Shqypтарin, ajo as merr as nep, d. m. th. nuk bân krushqi.

Nye i II.

Lisi i gjakut, Lisi i tamblit, nip tangu e nip bijet.

§. 1094. Brezat rrjedhin a prej gjaku a prej gjinis.

§. 1095. Brezat e gjakut rrjedhin prej anet të babës; bre-

zat e gjinis rrjedhin prej anet të nanës.

§. 1096. Rrjedhja e brezave prej anet të babës thirret „Lisi i gjakut“.

§. 1097. Rrjedhja e brezave prej anet të nanës thirret „Lisi i tamblit“.

§. 1098. „Nip trëngut a mesë trëngut“ thirret aj varg mashkujsh a femnash qi rrjedhin prej plëngut të babës.

§. 1099. Nip a mesë Bijash thirret aj varg mashkujsh a femnash qi rrjedhin prej bijave të martueme.

Nye i III.

Vëllaznimi.

§. 1100. Vëllaznimi qi bâhet tuj pë gjak, e ndalon krushqin per gjithmonë ndermjet të vëllaznuemve, të shpëls së tyne e të zjarmit të tyne.

Nye i IV.

Kumbarija (Shëngjonija)

§. 1101. Shka është gjaku e gjinija per kah krushqija, nden ta pershëhet edhe kumbarija.

§. 1102. Kumbarija e Shqyptarit të maleve është tri duersh:

- a) kumbarija e Pagëzimit;
- b) kumbarija e Kunorës;
- c) kumbarija e Flokvë.

Nye i V.

A. Kumbarija e Pagëzimit

§. 1103. Kumbarija e Pagëzimit e ndalon krushqin brezmbas brezit, jo veç nder të pagëzuemin prindes e të pagëzuemit e nder ata qi e peshojën në derë të Kishës, por edhe nder sa rob t'i ket shpija e njanës e të tjetrës lagje e të zjarmit të tyne mbarë.

Nye i VI.

B. Kumbarija e Kunorës.

§. 1104. Kumbarija e Kunorës e ndalon krushqin nder robt

e shpïs së kumbarve e të shpïs së dhandrrit, e qi të plangsohet kumbarija e kunorës nder dy vëllazni e të pershijë edhe zjarmet e tyne, hîn në kumbari të Pagëzimit.

Nye i VII.

C. Kumbarija e Flokve.

§. 1105. Kumbarija e ndrikullija qi bâhet në të rruemt e në të marrun të flokve, hîn në lidhje kanunore qi s'e lot gjâ.

§. 1106. Kumbarija e flokve e ndalon krushqin brez mbas brezit ndermjet shpïs, vëllaznis e zjarmit të kumbarës e të ndrikullës.

§. 1107. Ndrikullija âsht si nusija: si shkon nusja ke të prindët në kohë të caktueme prej Kanunit, ashtu shkon edhe ndrikulla në kohë të caktueme te kumbara.

§. 1108. Koka e ndrikullis e caktueme prej Kanunit âsht një muej para së Lidhunash.

§. 1109. Ndrikullija nuk mund të shtÿhet mbi pësë dit: Ditët e ndejes së ndrikullës te kumbara do të jën gjith herë cub e jo kurr parë, tri a pësë.

Nye i VIII.

Sjelljet kanunore në të marrun të flokve.

§. 1110. Nuni a kumbara thirret aj qi merr flokët.

§. 1111. Ndrikulla a nuna thirret e ama e djali a e vajës të cillve u merren flokët.

§. 1112. Famulli a famullesha thirret djali a vajza qi u merren flokët.

§. 1113. Nuni e Ndrikulla janë si tëllë e motor e nuk veçohen prej gjindes së shpïs.

§. 1114. Po e mbushî vjetin djali e vajza, nuk u merren flokët.

§. 1115. Me dekë fëmijë pa jë marrë flokët, nuk do të shthet në dhë; do të thirret kumbara i shënjuem; po kje larg ku-

BIBLIOTEKA PUBLIKE
MARIN BARLETT
SHKODER (2018)

mbara, do t'i marrë flokët një tjetër i cilli nuk do të jët prej vëllaznijet e fisit të fëmis 1).

§. 1116. Per të marun të flokve të djalit, duhe: të jët burrë, e grue per vajzë.

§. 1117. Prindja e djalit a të vajzës qi do t'u merren flokët do të bëjen gati buken sa më mirë qi të munden per me nderë kumbaren.

§. 1118. Kumbara do të vinë me një prej dashamirësh të vet.

§. 1119. Thrriten një tre-kater shokë per me marrë pjesë në gëzim të shpës.

§. 1120. Si të kën pi kafe gatitet vendi kû do të ulet Nuni, e do të gjinden aty veglat per të marrun të flokve.

§. 1121. Lypet karriga kû do t'ulet Nuni; kupa me ujët në të cillen Nuni do të lëshojë një asper të rrgjanët; mësalla qi do të shtrohet per të pritun të flokve; gershanë a briskrrues per të qethun a per të rruem të famullit a të famulleshës.

§. 1122. Si t'ulet në karrigë Nuni, një djalë i fisit ja pështetë nunit në prëhen famullin a famulleshen.

§. 1123. Nuni do t'i marrë flokët me ket rend:

a) një çubë në ball; b) në tamza ka një çubë; c) mbas krejet një cubë.

§. 1124. Si të merren flokët Nuni i bjen ballit të famullit a të famulleshës me gershanë tri herë tuj thanë: Me shëndet e jetë të gjatë! E puthë fallin a famulleshen e tuj e hjekë prëhenit ja nep s'amës-Ndrikullës, e cilla edhe merr kupen me asper të rrgjanët.

— 1) „Nondum illi flavum Proserpina vertice primum abstulerat.... (Virg. Aeneides. L. b. IV. 698-699) Quandoque Graeci Romanique mori neminem neminem posse nisi Proserpina morientis crinem abstulisset, quasi sacras sibi inferisque primitias. —

— PROTOCOMO così dicevasi presso gli antichi Greci un giovanetto che conservava la prima chioma per offrirla, come aveva fatto voto Achille Omerico, quali primizie agli dei. (Dizionario Mitologico Villarosa, Napoli 1841). —

§. 1125. Nuni i nep Ndrkullës 50-150 grosh e jo më tepër.

§. 1126. Çubat e flokve i merr e ama edhe i ruen n'arkë.

§. 1127. Ndrkulla do t'i napë Kumbarës: gjurinin, brekë e mangore, e gjindes së shpis së kumbarës — sa të jën — do t'u çojë kuej mësallë, ride e kollëçikë.

§. 1128. Pa ju marrë flokët fëmis, gershana nuk do ja perkasë kryet; po ju rriten tepër flokët, i percullohen me flakë t'ünës së pishës.

§. 1129. Si t'i merren flokët fëmis, Kumbara bûen at natë në shpi të famullit a të famulleshës, nesret çohet merr me vëdi ndrikullen e famullin edhe i çon në shpi të vet, kû rrin tri a pesë dit si mbas Kanunit.

§. 1130. As mort as darsen e as të kremet së luten pa Ndrkull e kumbar, pa famull e famulleshë.

Lajme.

Rrokull Botës.

Hajde, se edhe per njegull e per tymtajë të deritashme nuk patem me u topitë më aq fort, masi per të gjytnuemt e Europës kjene bâ bukë e perditshme, sidomos ç'mas luftet e tekndej, as nuk patem me ja pasë frigen gjith aq; por tash âsht tuj y ndjaty kû edhe ka nji gjamë, dikahë ka nisë me vetue: veto e bamullon.

E ka pasë do hak i moçmi kuer thote, se pûnët qi zbaten dalin bolla e parimi ngreh e mos kput, aq të perdorim në diplomaci të ktyne kohëve më të vona, do t'i hajë votrin Europës marë e sidomos gjithnjatyne qi, tuj ngreh në tepri, si të kputet fija, kan me marue me kâmë perpjetë. E dikë shorë dikë din aj diplomati britanik, aj kryeministri i Anglis Baldwin, i cilli, me gjith

pagjë të vëndueme me Orjent, qysh se mje sa tjerët tallen e shofin a-nderr pagjen, nuk priton me dishmue para Parlamentit t'Anglis e me thânë: „tash per tash nuk kam si bāj kurrfarë deklarate; di vetem me u thânë se qeverija britanike e shef në rrezik pagjen e botës.

Nji legendë e Hispanjes difton se Rodrigu Diaz, thirrë edhe me emen llasit Cid, sa ishte fm̃i kje provue prej nji gjyshit të vet a ishte i fort: gjyshi kapi dy duert e djalit nder duert të veta e ja shterngoj fort. Djali at herë, sjellë prej tî, i thotë: ja më lshove, ja t'a mora shpirtin. Ksh'û bājnë sot shum Shtete: kujtojnë se tuj shterngue, hîr e pa hîr, dyrnjân me nota diplomatike, mund qesin gjâ në dritë, e sidomos Lidhja e Komeve. Por, në disha gjâ, kjo Lidhje jo veç se nuk na paraqet në trajtë kolektive të veten Cid-in, por i pergjet njaj fm̃ije qi, tuj drashtë shtojzovallet e shtrigat, u nep kâmve sa mâ shpejt qi të mundet e fishkillon per me u shitë tierve njat trimni qi nuk kâ.

E njimend, kuer t'a shikjojsh, nuk të bâhet me mëndue ndryshej. Mërr çashtjen e Ruhrit e ka me të râ të pakët në zëmer; del në Lozanë e pvet si shkojnë pûnët e Orjentit e, me gjith pagjë të vendueme, kan me të thânë: lâsh më lâsh; siellju Rusis per rreth e ke me pa nji Shtet qi nuk ka mâ kund as kamë as krye; vën n'oroe Balkanin, e at Ententen e vogel kû, si lum kush e pret at ditë, do të marrë pjesë, si po thonë, edhe Shqypnija, e ke me ndi kahë vlon kazani, neper njat zjarm qi, per tash, rri njimend nen hî, por qi mund diktohet prej shkndijash të shpeshta e prej vapet qi del prej si, vapë e cilia ka nisi me u rre edhe randë më krye disave nder të lëm mnije e të dalun diplomacije.

A e njifni prallen e ujkut e të kingit? Ksh'û ka vojtë pûna edhe në çashtjen e Ruhrit e prandej Shqypnija e Ti Papa Piu XI me 29 Qershuer i drejtote Kârdinall Gasparri t' nji shkrim në të cillin si Babë shpirtensh, si gjygitar kompetent i popujve, ankote vijimin e gjatë të ngatresave e të dasive e diftote mndyren mâ t'ardhshmen se si kundershtarët, ngallnysat e të mujtunt, fajtorët

e të pafajt, francezt e germant mund do të bijshin në godi. Sh'ypi i botës marë u gzue për ket hap krejt të nevojshëm të Papës, posë Francet, e cilla m'i ket pûnë bâni çashtje edhe në Parlament, kû sidomos deputati Dumesnil, me do shokë, u perpushi aq fort kundra aktit papnuer, sa mrrijti me lypë qi në shëj proteste të largohej bajlozi francez prej Vatikanit. Nuk e kuptojmë as na se kû e kan pasë me ket pûnë. Franca e Germanija janë dy Shtete fort me randsi, dy kundershtarë të fuqishëm në histori e në jetë, e gjallnojnë në zëmer t'Europës. Po a do të rrije tash bota me dekë ûjet e mjerimit vetem për me pa se kuer do të marojë kjo tragedi. Do të rrije nieri me pritë qi të shgatrohet Europa, njajo Europë qi ka xânë kryevëndin në histori vetem neper bashkim shpirtnuer të vetin, tuj bâ qi katerqindimiljonët e sajë të zotnojsin, deri tash, njata njimë e sa miljon azjatikë, afrikaj, amerikaj e shi neper njat idë qi e ka qandrrën e vet në Vatikan? Po a Papa do të rrite pa zâ? Po a Papa nuk do të mërrte pjesë në një çashtje kso dore? Si pa dashtë Poincaré pergjegji e i dha marim çashtjes tuj ja thye bukur do krande Z. Dumesnil e disa tjerve, qi e mëndojsin pûnen si aj.

Në Balkan pûna m'a me randsi kje ajo e ndrrimit të plotë të qeveris së Bulgaris. Kan kalue tri javë mas deket të mnershme që bâni. Stambulinski e jeta politike e shoqnore në Bulgari u bâ prap e rregullshme e gjithkund mretnon qetsija, as nuk është rrezik se çon kush krye, për me marrë uhân e diktatorit të vram, masi nder 25000 vetë qi në kongres paten kënë betue se do t'i bijshin besnikë, kuer erdh pûna në të, të gjith u shperdân e i shtruken, pa guxue me dalë sheshasi — si mjerë kuej i hângr i shpina dhë — Madhni, moj madhni e shëkullit, ç'u bânë? Opinioni publik, rrënat e një fuqis qeveritare e cilla, heret a vanë ka ç' të pajë gjithmonë me ndergjegje të popullit, rrin shkruar në Bulgari me shkrola zjarmi pors i menetekel. Sot e di edhe imijase të gjitha atentatet, gjikimet për dekë, të mycanit, kathtimit, si edhe të tana hajnit e bame në visare të Shtetit nder tri vjet e mrame, janë pûnë

të kryeme prej qeverijet të perparshme e se 100 deputet e gadi 1000 zyrtarë Shteti të parils agrare per tri vjet rresht kan bâ gjith si kan dashtë me gjak e me dgersë të popullit të mjerë, tuj grumullue pasuni mas pasunije per hesap të vetin. Posë ministrave Obof e Maskaloff, të cillvet u duel me hikë e me tretë perjashta, gjith tjertë kjene xânë e burgosë. Edhe dy muej shum me thânë, kan me ndi prej gjygjit fjalen mâ të mramen e cilla, per çka mund dihet sot, ka me kënë e mnershme, pse per ata qi mysin nierz, gjygji flet edhe në Bulgari laikun e dekës. Sot qeverin e kan në dorë nierz të zotët e pûnës e plot me energi e i jânë vû pûnës me zëll. Ministrat e hershem të gabineteve Geshoff, Danneff, Malinoff, Kosturkoff, Radoslawoff e Tonshef qi dhunisht kjene burgosë prej qeverijet të rrxueme, kan me kënë lirue sa mâ parë.

Rusi. Mizorit e atyne qeveritarëve të patenzonë shkojnë tuj e shtue furin e vet kundra ç'do besimit, tuj mytë sherbtorët e fës në dashtë popa, në dashtë priften katolikë, ipeshkvij e arqipeshkvij. Kan mrritë deri me i vorrue per së gjalli, me i kryqzue, me u xjerrë sýt. Republika e Sovjetve në një mledhje qi bâni në Moskë, zgodh parin e rë. Per kryetar duel Lenini, pûnët e perjashtme i meten Çiçerinit, per luftë u zgodh Trotzki e per tregtin e perjashtme Krassin. Si shifet, njata të perparshmit, gjind njani mâ per marshalla se tjetri.

Ingilterrë. Edhe në ket Shtet, qi kryeson Ententen e madhe, çashtja mâ me randsi kje ajo e Ruhrit. Interpelacionet qi ju bâne deri tash Baldwinit kjene aq të shpeshta sa, edhe n'i duel kti me u strukë mjeshtirisht deri tash, tash mâ nuk ka me naitë me e bâ ket pûnë e „Westminster Gazette“ thotë se, gjithnji mosmarëveshtjet me Francë shkojnë tuj u trashue e së pûlla nuk ka me ngjatë mâ kshtû, por do të kputet. E kishte me kënë tash mâ edhe koha. — Ingilterra u pagoi Shteteve të Bashkueme t'Amerikës porsi kist mâ të mramin e detyrë të luftës 4 miljard e 600 mijlon dollarë.

Germani. Marku perherë e më në të ram, sidomos per vshtirsi neper të cillat shkon tuj u pershkue gjithnji ky Shtet per shkajk të Rubrit, kû jeta është bā aq e mnershme, sa me u bindë se si mund shtyjë mē. Atentati në Duisburg, kû meten dekun shum ushtarë belgj e më çka duket edhe një general frances, e ka trashue fort fijen e me gjith qî deri tash nuk dihet se kush e ka fajin, gjithnji shum gjytete janë randue me shtetrrethim, udhët janë kputë gjithkahë e ūja u trakllon të gjithve në derë. 54.000 pûntorë të frabrikave Krupp protestuene. — Tuj ju shtruve vullndetit të Papës qî ankote per disa vepra të dhunshme krye në Ruhr, Germanija neper t'Emz. Pacell-in ju pergjegjë se do të bate ç'mos me ja çue Shëjtnis së Ti në vënd të gjitha dishiret, tuj u perkujdesë me i pëngue mas sodi ato vepra per deri kû mund t'i delte.

Spanië. Gjëja shkon tuj u bā per ditë mē e keqe. Parla-menti ka vëndue me mkamë një komisjon i cilli do të shqyrtojë se kush e ka fajin në të rām të Manila. Fletoret të gjitha e bîn pû-nen e të rujtunit të qetsis fort në rrezik, e sado qî kjo per tash një herë mretnon gjithkahë, gjithnji mundet edhe mos me ngjatë, qysh se ç'do të bartun mjetesh ushqimi qî të bâhet, do të percië- llet gjithmonë prej ushtrijet.

Austri. Javen e mrame të mojit të kaluem, në rasë të krye- mit të tridhetë vjetve të fletores katolike „Reichspost,“ fletore së cillës nuk do të ja harrojmë kurr as na Shqyptarët per shka- se, të mara qî u dha nder kohë mē të vishira pûnve t'ona, tuj u bā të thuesh një nder faktora të perjashtem t'Independences s'onë komtare, u mlodh në Vjenë një kongres i katolikve të gjith Austris, kogres i cilli si per ata qinda mijë vetësh qî mueren pjesë, ashqû edhe per gatim e rregullim të plotë me të cillin vi- joj e u krye, kje një nder mē të machueshmit qî njofti vëndi. Në procesjon qî u bā ditën e mrame mueren pjesë mē se 100.000 vetë me mē se 60 daulla. Në Heidenplatz, ku ju bā nderimi Papës, mueren pjesë mē se 400.000 vetë.

Itali. Nji mjerim i madh e pengoj ket Shtet me shemtim qi bâni vulkani Etna tuj shperthye pa pritë e me nji furë të madhe e tuj rrenue shum vise të blera t'asajë krabinë e tuj shkaktue nji dam ma se tetë milionsh. Në ket mjerim muerem pjesë gati të gjitha Shtetet, tuj çue telegrafa perdhimtimesh. Kerkuem me marrë vesht a e bâni ket pûnë edhe Shqypnija, por nuk mujtem me hetue gjâ; ndoshta e ka bâ e në mos e pastë bâ, mjaft keq. — Ndrimet themelore qi janë tuj u bâ nder ligjë të zgjedhjeve kan turbullue shum kendin, e sado qi mâ të mëçemt mundohen me gjetë nji modus vivendi, gjithnji nuk mund thohet se kjo pûnë nuk i ka dhânë shkas do trazimeve, e madje në ket rasë aty kû, si në Firencë, në Bolonje, në Genova mrrijti me e qitë kryet edhe nji herë elementi komunist. — Me 8 Korrik u nenshkrue lidhja tregtare ndermjet Italis e Austris. Në ket akt u nenshkrue me ânë t'Italis Mussolini, Rossi, Concarini e Laccioli, e me ânë t'Austris Kwiatkowski e Schmid. Lidhja hîni në veprim me 15 të kti moji.

Bulgari. Nji lajm prej Belgradit bite se nji kryetâr i partis agrare, Damaniov, kje gjetë dekun, mytë s'dihet se prej kuej. Kah Bukaresti duket se âsht tuj u gatue nji lëvizje me ânen e agrarëve e të komunistive kundra qeverijet të rë. Lëvizies âsht kah i nep shkas Rusija, e cilla ka prëmtue ç'do ndimë e deri ushtri, po kje nevoja. Fletoret e Agram-it bijshin se në Plewna janë hetue shum gatime komunistësh kundra qeverijet të tashme të Bulgaris, të gjitha drejtue prej Rusijet.

Jugoslavi. Pezmi i partive mâ të forta njana kundra tjetret nuk âsht ulë aspak, e medje ndokund ka micitë me u bâ edhe gjak. Kshilli ministruer ka vëndue me marrë masa të orebta per me pëngue ç'do veprim t'organizacioneve nacionale e mos me lânë mâ qi të barin kush armë. Prandit i Agramit pat urdhen me shgatrrue organizacionin e Radiqit e të gjitha organizacionet qi veprojnë me të në gjith Kroacien e Slavonien. E mandej vînë fqijt t'onë e ankojnë hallet t'onâ, jo kshitë byengritje, jo luftë e

s'di se çka tjetër në Shqypni, me sendergjime qi s'perqiqen kurr-kund me të vertetë. Kishte me kë në m' mirë për ta qi të k'ajshin hallet e veta.

Turki. Lajmi i të ndrequnit të p'ëve në Losanë kje pritë m'jaft me gzim. Konstantinopoli ka me kë në lirue, si po thonë, njaty kahë gjysa e Gushtit, kshtu qi të mund kremtohet vendimi i pagjës shi njat ditë në të cillen, një vjetë përpara, kje nenshkrue pushimi i luftës në Mudanie. Por prap, si brumi qi është e qi nuk ndigjon me u ndeshë kollaj, p'ënët nuk mund mahen për të krye-me, pse në Losanë ka b'jtë një çashtje e re, ajo e koncesjoneve. Inqlizt e francezt lypin preferencen për shoqnit „Armstrong“, „Régie generale des chemins de fer“ e „Turkish petroluem,“ por turqt nuk ndigjuene kursesi e çashtja met aq pezull, sa neper të është droja mos të prishen tjerat vendime të deritashme.

Bibliografi.

Kan mrrijtë në Drejtim t'onë:

1. **Roza e Tannenburgut**, Romanc i perkthyer prej D. Li.Bitroj e botue neper kujdes të Vepres Pijore, Shkoder, Shtypshkrvja e së Paperlyemes, 1923. Çmimi i librit Ks. 2.

2. **Nevruzi**, Roman shkrue prej Mehdi Frasherit e botue në Tiranë, Shtypshkroja „Mbrothesija“ K. P. Litarasi 1923. Çmimi i librit 2 Fr. år.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Hylli i Dritës

del me 15 të setcillit muej.

Pajtimet e Dorshkrimet i drejtohen Drejtimit të së Perkohshmes —
— „Hylli i Dritës“ — Shkoder, Rruga e Shën Andout Nr. 14

Çmimi i pajtimet:

Per Shkoder: Fr. ar 10. — Me postë: 11.

👉 Nji Numer: Kr. 2.50 👈

Gerant i gjegjshem: KOLË TOPALLI.

Me lëje të të Paive.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
MARIN BARLETI
SHKODER (2018)

E vetmja vënë e mirë në Shkoder.

"Zadrimore"

KAFE THOMSON - SHKODER

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARILETI"
SHKODER (2018)